

Kandidatuppsats
Lunds universitet
Förlags- och bokmarknadskunskap
Institutionen för kulturvetenskaper
Handledare: Ann Steiner
2017-08-24

Kim Jansheden
FBMK12

Från bok till cyberbok?

En undersökning av högstadieelevers läs- och
medievanor

Abstract

Ämnet för denna uppsats är högstadieelevers läs- och medievanor och hur deras minskade intresse för skönlitterär läsning kan belysas ur två perspektiv: hur barns literacyutveckling ligger till grund för deras medieanvändning och hur den avgör om de upplever ett medium som omedelbart eller hypermedierat. Syftet är att försöka ta reda på om det finns möjligheter att förena digitala världar som barn ofta vistas i med skönlitterär läsning.

Analysmaterialet utgörs dels av transkriberade intervjuer med fem högstadielärare och fyra skolbibliotekarier och dels av svaren på en enkätundersökning som 361 elever på fyra högstadieskolor har besvarat. Detta material analyseras genom tidigare nämnda teoretiska perspektiv vars huvudsakliga språkrör i föreliggande undersökning är Gunilla Molloy, Margaret Mackey, Jay David Bolter och Richard Grusin.

Resultaten tyder på att många barn tappar läsintresset när de kommer upp i högstadiet på grund av att andra intressen tar över och att de har svårt att hitta böcker som intresserar dem. En populär sysselsättning som av många anses vara skyldig till barns sjunkande läsning är dataspel. I denna undersökning framkommer däremot att spelande av dataspel korrelerar med ett högt läsintresse; barn som spelar läser mer än barn som inte spelar. Vidare framkommer i analysen att läs- och medievanor skiljer sig åt beroende på ålder, kön och socioekonomisk bakgrund. Slutligen diskuteras huruvida skönlitteratur kan fortsätta existera i tryckt, linjär form i ett alltmer digitaliserat samhälle. Det visar sig att de flesta barn som redan läser föredrar linjära, tryckta böcker, men undersökningen indikerar att digital, interaktiv läsning kan vara en framkomlig väg för att nå en stor del av både dem som aldrig läser och dem som läser.

Sökord: barns läsning, elevers läsning i högstadiet, läsfrämjande, literacy, läsmotivation

Innehållsförteckning

1	Inledning.....	1
1.1	Syfte och frågeställningar.....	2
1.2	Material.....	2
1.3	Metod.....	3
2	Teori.....	4
2.1	Literacies.....	5
2.2	Synlig och osynliggjord mediering.....	6
3	Tidigare forskning.....	7
4	Bakgrund.....	8
5	Undersökning och analys.....	10
5.1	Barns läsning och medievanor.....	10
5.2	Hinder för att läsa.....	14
5.3	Literacy i olika sociala sammanhang.....	18
5.4	Digitala vägar in i bokläsningens literacy.....	25
6	Avslutande diskussion.....	28
	Källförteckning.....	30
	Trycka källor.....	30
	Otryckta källor.....	31
	Bilagor.....	33
	Intervjuguiden.....	33
	Enkäten.....	34

1 Inledning

Unga människor rör sig mellan olika världar som bygger på text av något slag: filmer, böcker, spel, chatt med mera, och gränserna mellan dem kanske inte alltid är så klara. När skolan tar avstånd från många av de ungas digitala världar, och ser dem som ett hot som måste hållas utanför klassrummets väggar, skapas ett motstånd mellan eleven och viljan att läsa och tillgodogöra sig undervisningen.¹

Många barn läser texter hela tiden, utanför skolan, till exempel när de chattar med varandra på Snapchat eller spelar World of Warcraft.² Skolans definition av vad en text är, och hur man tillägnar sig och bearbetar den, vidgades år 2000 till att nu innefatta inte bara tryckt text utan också text från andra medier såsom film, ljud, bild och t.o.m. interaktiva spel.³ Detta gör det möjligt för lärare att möta eleven i dennes egen värld genom att inkorporera elevens literacy med skolans.⁴ Det vidgade textbegreppet och dess möjligheter ser emellertid inte ut att ha tagit fart ordentligt i undervisningen än.⁵ ”Skolan ligger inte i fas med var tekniken är”, säger en högstadielärare på en skola i Blekinge. Elever har ofta större kunskaper om digitala medier än sina lärare men dessa utnyttjas sällan i undervisningen.⁶

Samtidigt som skolans traditionella undervisning kolliderar med elevernas digitala vanor har det rapporterats från bland annat PISA-undersökningarna om att läsförståelsen har sjunkit.⁷ Den läsförståelse som menas i PISA ”avser att mäta elevers förmåga att förstå, använda, reflektera över och engagera sig i texter för att uppnå sina egna mål, utveckla sina kunskaper och sin potential och för att delta i samhället.”⁸ Kan det inte sägas att eleverna redan gör detta när de till exempel spelar onlinespel och chattar med varandra? Detta går förstås att diskutera, men en sak som PISA-resultaten tydligt visar är en diskrepans mellan den textläsning som

¹ Magnus Persson (red.), *Populärkulturen och skolan*, Studentlitteratur, Lund, 2000, s. 28f; Gunilla Molloy, *När pojkar läser och skriver*, 1. uppl., Studentlitteratur, Lund, 2007, s. 36.

² Molloy, 2007, s. 149ff.

³ *Läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet 2011: reviderad 2016*, 3., kompletterade uppl., Skolverket, Stockholm, 2016, <http://www.skolverket.se/publikationer?id=2575>, hämtad 2016-12-10, s. 249f, 260ff; Magnus Persson, *Varför läsa litteratur?: om litteraturundervisningen efter den kulturella vändningen*, 1. uppl., Studentlitteratur, Lund, 2007, s. 81f.

⁴ Molloy, 2007, s. 150.

⁵ Seija Eriksson, ”Vässa argumenten för litteraturläsning”, *Skolverket*, <http://www.skolverket.se/skolutveckling/forskning/amnen-omraden/it-i-skolan/undervisning/litteraturlasning-1.141291>, 20 okt. 2010, hämtad 2016-12-16.

⁶ Molloy, 2007, s. 30f, 150f; Marc Prensky, ”Digital Natives, Digital Immigrants Part 1”, *On the Horizon*, vol. 9, no. 5, MCB University Press, oktober 2001, <http://www.marcprensky.com/writing/Prensky%20-%20Digital%20Natives,%20Digital%20Immigrants%20-%20Part1.pdf>, hämtad 2016-12-10, s. 1ff.

⁷ *PISA 2015: 15-åringars kunskaper i naturvetenskap, läsförståelse och matematik*, Skolverket, Stockholm, 2016, <http://www.skolverket.se/publikationer?id=3725>, hämtad 2016-12-08.

⁸ *PISA 2015*, s. 20.

barn till stor del ägnar sig åt och den läsning som skolan vill att de ska kunna behärska. En annan sak som tydligt går att se är att andelen barn som läser skönlitteratur på sin fritid och det antal timmar som de lägger ner på detta har minskat de senaste 2 decennierna.⁹ ”Läslusten har gått tillbaka. Den har tagits över av internet och dataspel”, säger en högstadielärare som har varit yrkesverksam i över 40 år.

Har dataspel och böcker något gemensamt? Vad är det som får de flesta barn att välja det ena framför det andra? Dataspel kan ses som en annan typ av text än den som traditionellt lärs ut i skolan men med gemensamma drag; ofta identifierar sig dataspelaren med protagonisten och iklär sig rollen som hjälte eller hjältinga, vilket många gånger sker även för bokläsaren.¹⁰ Är det möjligt att förena dessa medier genom att till exempel bejaka deras gemensamma nämnare? Går det att se dataspel som en utvecklande och lärorik fritidsaktivitet, precis som skönlitterär läsning?

Barns minskade läsning är en företeelse som har fått stor uppmärksamhet på sistone och många – inte minst föräldrar och lärare – frågar sig hur man ska få fler barn att vilja läsa. ”Någonting måste förändras”, säger en av lärarna som deltog i denna undersökning, ”för eleverna kommer inte att göra det.”

1.1 Syfte och frågeställningar

Syftet är att ta reda på om det finns möjligheter att förena barns användning av digitala medier med skönlitteratur för att få fler att börja läsa.

Frågeställningarna är:

1. Väljer barn bort bokläsning till förmån för andra medier och vilka aspekter av dessa medier utgör hinder, alternativt möjligheter, för läsning av litteratur på fritiden?
2. Vilka olika aspekter av medier är det som barn uppskattar och inte uppskattar?
3. Har social kontext någon betydelse för barns läslust?

1.2 Material

Uppsatsen bygger på transkriberade intervjuer (ca 170 sidor) med 5 svensklärare och 4 skolbibliotekarier från 5 högstadieskolor i Skåne och 1 i Blekinge och svaren på en enkätundersökning från elever i årskurs 7–9 på 4 av skolorna. Nedan följer en tabell med information om de 4 skolor som deltog i undersökningen. Intervjupersonerna benämns L1–L5 (lärare 1–5) och B1–B4 (skolbibliotekarie 1–4).

⁹ Se föreliggande uppsats, avsnitt 4 ”Bakgrund”.

¹⁰ Molloy, 2007, s. 50f.

Tabell över skolor som deltog i enkätundersökningen.

Skola 1	Skola 2	Skola 3	Skola 4
400 elever	850 elever	460 elever	400 elever
Socioekonomisk bakgrund: Låg eller medel.	Socioekonomisk bakgrund: Hög.	Socioekonomisk bakgrund: Hög.	Socioekonomisk bakgrund: Låg eller medel.
B1.	B4.	L5.	L2, L3, L4 och B2.
Antal enkätsvar: 36 Av dem är 19 killar och 17 tjejer.	Antal enkätsvar: 131 Av dem är 74 killar och 57 tjejer.	Antal enkätsvar: 113 Av dem är 60 killar och 53 tjejer.	Antal enkätsvar: 81 Av dem är 44 killar och 37 tjejer.

Båda övriga 2 skolor som finns representerade i föreliggande uppsats har blandade socioekonomiska förhållanden. På Skola 5 går cirka 370 elever och på Skola 6 går cirka 480 elever. Skola 5 är den enda skola som ligger på landsbygd; övriga ligger i stadsmiljö. På Skola 5 var L1 verksam som lärare 1999–2015 och på Skola 6 är B3 verksam som bibliotekarie. Informationen om skolornas elevantal och socioekonomiska bakgrund bygger på intervjuerna med informanterna på respektive skola samt Skolverkets uppgifter.¹¹

1.3 Metod

Material har samlats in dels genom att en kvantitativ undersökning genomfördes i form av en webbenkät och dels genom en kvalitativ, semistrukturerad undersökning i form av intervjuer. Enkäten skickades till 5 skolor men endast 4 inkom med svar.

Magnus Öhlander, docent i etnologi på Södertörns högskola, skriver i boken *Etnologiskt fältarbete*: ”Dessa två typer av metoder kompletterar varandra. De svarar på olika typer av frågor och ger olika slags kunskap.”¹² Syftet med att använda dessa metoder är alltså att få både bredd och djup.

¹¹ ”Välja Skola: öppen skolinformation”, *Skolverket*, <http://valjaskola.se>, hämtad 2017-08-31.

¹² Lars Kaijser och Magnus Öhlander (red.), *Etnologiskt fältarbete*, 2., [omarb. och utök.] uppl., Studentlitteratur, Lund, 2011, s. 30.

Intervjuerna genomfördes med utgångspunkt i öppna frågor och teman i en på förhand konstruerad intervjuguide.¹³ I en semistrukturerad intervju behöver intervjuaren inte mekaniskt följa sin intervjuguide utan kan avvika från den om informanten skulle ta upp intressanta och oväntade ämnen.¹⁴ Samma intervjuguide har använts med alla informanter, i syfte att ”få alla [...] att reflektera över samma frågor”.¹⁵

Intervjuerna genomfördes mer som diskussioner än renodlade intervjuer och hur frågorna ställdes anpassades en aning efter situationens behov.¹⁶ I övervägandet hur lång intervju som skulle planeras följdes Jan-Axel Kyléns råd. Kylén skriver att en timme räcker för att hinna göra en djupintervju och svara på de mest intressanta frågorna.¹⁷ Mycket riktigt blev medellängden på en intervju strax under en timme.

Michael Quinn Patton skriver i boken *Qualitative Research & Evaluation Methods* att om man kan hitta platser som ger allmängiltig data är det möjligt att dra logiska slutsatser om ett fenomen i det stora hela. Detta kallar han för ”critical case sampling”.¹⁸ Därför är urvalet strategiskt gjort för att få informanter med relevanta egenskaper för frågeställningen, det vill säga kunskap om och erfarenhet av läsfrämjande arbete i skolbibliotek på högstadiet och i klassrum (årskurs 7–9).

Intervjuerna spelades in och transkriberades sedan till text så att det lättare skulle gå att analysera vad var och en svarade på de olika frågorna och ställa svaren i kontext mot varandra.

Alla deltagare i undersökningen är helt anonyma enligt Vetenskapsrådets individskyddskrav.¹⁹ För att kunna skilja informanter och skolor åt och kunna jämföra dem med varandra kommer lärarna att kodas som L1 till L5, skolbibliotekarierna som B1 till B4 och skolorna som Skola 1 till Skola 6.

2 Teori

I analysavsnittet kommer teorier om literacies och synlig och osynliggjord mediering att användas.

¹³ Steinar Kvale och Svend Brinkmann, *Den kvalitativa forskningsintervjun*, 3. [rev.] uppl., Studentlitteratur, Lund, 2014, s. 170ff.

¹⁴ Lise Justesen och Nanna Mik-Meyer, *Kvalitativa metoder: från vetenskapsteori till praktik*, 1. uppl., Studentlitteratur, Lund, 2011, s. 46f.

¹⁵ Justesen och Mik-Meyer, 2011, s. 47.

¹⁶ Kvale och Brinkmann, 2014, s. 176ff.

¹⁷ Jan-Axel Kylén, *Att få svar: intervju, enkät, observation*, 1. uppl., Bonnier utbildning, Stockholm, 2004, s. 18.

¹⁸ Michael Quinn Patton, *Qualitative research and evaluation methods*, 3. ed., SAGE, London, 2002, s. 236.

¹⁹ *Forskningsetiska principer inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning*, Vetenskapsrådet, Stockholm, 2002, http://www.gu.se/digitalAssets/1268/1268494_forskningsetiska_principer_2002.pdf, hämtad 2017-08-31.

2.1 Literacies

För att analysera materialet enligt ett literacyperspektiv kommer teorier av Gunilla Molloy, fil. dr i svenska med didaktisk inriktning och Margaret Mackey, professor på the School of Library and Information Studies vid University of Alberta, att användas. Deras teorier förklarar hur olika literacies byggs upp beroende på vilket socialt sammanhang en person befinner sig i och hur läsning kan främjas genom att barn får möjlighet att finna texter som rör sig i deras världar.

PISA definierar reading literacy som:

en individs förmåga att förstå, använda och reflektera över och engagera sig i texter för att uppnå sina egna mål, utveckla sina kunskaper och sin potential och för att delta i samhället. Utöver avkodning och ytlig förståelse, inbegriper läsning tolkning och reflektion samt förmåga att använda läsning för att uppnå sina mål i livet.²⁰

Gunilla Molloy beskriver literacy som ”det komplicerade förhållandet mellan läskunnighet, läsförståelse, olika textgenrer och olika språkliga praktiker” och att ”människor kan utveckla språkliga kompetenser när de deltar i ett socialt sammanhang”.²¹ Molloy talar om flera literacies, bland annat sms:ande, chattande och dataspelande, som står i skarp kontrast till de literacies som skolan traditionellt lär ut.²² Om skolan hade tagit till vara på de literacies som barn utvecklar i sin vardag, när de spelar onlinespel med sina vänner till exempel, hade barns motstånd mot att läsa lättare kunnat överbryggas.²³

Margaret Mackey talar om literacy som ett slags medieekologi, där literacy är knutet till sin kontext. Hon förklarar literacy som någonting man gör; en aktivitet som befinner sig mellan tanke och text, i samspelet mellan människor. Literacy är alltid historiskt betingat och är beroende av social praxis och specifika teknologier och det är inget nytt att det sker förändringar i vilka redskap människor använder sig av för att bygga sin literacy.²⁴ I dag går det att argumentera för att den som bara använder sig av ett medium (till exempel enbart läser) är den som är illitterat.²⁵ Kanske är det bara den traditionella definitionen av läsning som är hotad, eftersom textbegreppet har vidgats. Mackey föreslår införandet av uttrycket ”spela texten” och menar att ett sådant uttryck skulle bidra till att avstigmatisera läsandet som något tråkigt eller jobbigt, vilket ofta sker i skolan.²⁶ Molloy lägger fram en liknande teori: Hon menar att

²⁰ PISA 2015, s. 10.

²¹ Molloy, 2007, s. 14, 30.

²² Molloy, 2007, s. 14, 30f.

²³ Molloy, 2007, s. 14, 28ff.

²⁴ Margaret Mackey, *Literacies across media*, 2nd ed., London, Routledge, 2007, s. 165.

²⁵ Mackey, 2007, s. 174.

²⁶ Mackey, 2007, 178.

man bör möta barn i deras egna världar för att få dem intresserade av läsning, genom att nyansera uttryck som ”pojkar läser inte” och beakta ”vad de läser när de läser och var de läser”.²⁷ Det är också viktigt för lärare, menar Mackey, att ge sina elever kunskaper om hur de oberoende och medvetet ska kunna hitta rätt böcker att läsa som passar deras behov och intressen.²⁸

2.2 Synlig och osynliggjord mediering

Jay David Bolter – professor i computational media – och Richard Grusin – professor i engelska – är båda medieforskare och har tillsammans skrivit boken *Remediation: understanding new media*.²⁹ Enligt dem är ett medium

”that which remediates. It is that which appropriates the techniques, forms, and social significance of other media and attempts to rival or refashion them in the name of the real.”³⁰

Ett medium är något som framför (medierar) ett budskap. Det kan vara film, målning, fotografi, dataspel, tryckt text, digital text, Youtube, Snapchat och så vidare.³¹ Även talet är ett medium som medierar ljud.³² Bolter och Grusin menar att alla medier strävar efter att försöka återge något med sådan transparens att artefakten som medierar upplevelsen ska upphöra för betraktarens blick. ”All of them seek to put the viewer in the same space as the objects viewed.”³³ Medier har genom historien remedierat varandra: skriften på papyrusrullen, de pressade typerna i en tryckt bok, hypertexten på internet, målningar, film och så vidare.³⁴

Remediering innebär alltså att ett nytt medium lånar egenskaper från ett gammalt med avsikt att förbättra det, men enligt Bolter och Grusin går det också åt andra hållet; det gamla mediet lånar i sin tur egenskaper från det nya.³⁵

När nya medier kommer, såsom e-boken som var ny i förhållande till boken när den kom, knyter de an till de gamla för att folk ska känna igen sig; i datorer finns skrivbord, mappar, förstoringsglas etc., man scrollar (scroll = papyrusrulle) sin skärm när man ska navigera i den

²⁷ Molloy, 2007, s. 149f.

²⁸ Margaret Mackey, ”Finding the Next Book to Read in a Universe of Bestsellers, Blockbusters, and SpinOffs”, *Academic Quarter (Akademisk Kvarter): The Academic Journal for Research from the Humanities*, vol. 7, 2013, s. 229.

²⁹ Jay David Bolter och Richard Grusin, *Remediation: understanding new media*, MIT Press, Cambridge, Mass., 1999.

³⁰ Bolter och Grusin, 1999, s. 65.

³¹ Bolter och Grusin, 1999, s. 19ff, 273.

³² Bolter och Grusin, 1999, s. 57.

³³ Bolter och Grusin, 1999, s. 11.

³⁴ Bolter och Grusin, 1999, s. 11.

³⁵ Bolter och Grusin, 1999, s. 59.

digitala verkligheten och när man läser en e-bok bläddrar man i sidorna med fingret, sparar bokmärken och så vidare.³⁶

Bolter och Grusin förklarar hur nya medier pendlar mellan osynliggjord (omedelbar) mediering och hypermediering, mellan klarhet och oklarhet. Med osynliggjord mediering (*immediacy*) menas att ett medium som av någon upplevs som omedelbart blir som ett välputsat fönster som man ser igenom; bortom fönstret öppnar sig en rymd som upplevs direkt av betraktaren.³⁷ Artefakten (till exempel en bok eller en datorskärm) suddas ut för den som lyckas använda den som ett rent fönster och kvar finns den oförfalskade upplevelsen. Motsatsen är ett medium som upplevs som ogenomträngligt och hypermedierat (*hypermediacy*). Artefakten som medierar mediet (text, ljud, bild och så vidare) är i det fallet så framträdande att man betraktar det i stället för budskapet som ligger bakom det.³⁸

Ett nytt medium kommer med löften om att förbättra det gamla och framställa saker mer omedelbart och autentiskt, men detta i sig gör oss medvetna om det nya mediet som ett medium. Därmed kan osynliggjord mediering leda till hypermediering.³⁹ E-boken verkar vilja remediera den tryckta bokens egenskaper, vilket ju hörs på namnet, i stället för att ta tillvara på allt som det digitala mediet har att erbjuda.⁴⁰

3 Tidigare forskning

Barns och ungdomars läsning och hur man ska främja den är ett ämne som engagerar många. Kulturrådet tog 2015 fram en omfattande rapport om läsfrämjande metoder som bygger på samlad forskning och erfarenhetsbaserad kunskap inom ämnet.⁴¹ I denna fastslås det bland annat att skolans läsundervisning inte överensstämmer med vad forskningsrön kring läsmotivation säger och att den läsning som sker i skolan oftast är den motsatta till nöjesläsning.⁴² I rapporten hävdas att den läs- och skrivundervisning som sker i skolorna till största del går ut på att träna upp formella färdigheter, något som riskerar att bli kontraproduktivt för elevernas läsmotivation och läsglädje.⁴³ Även om man inte håller med Kulturrådet om deras slutsatser väcker dessa ändå intressanta frågor. Om barn som växer upp i dagens samhälle lär sig helt andra literacies från grunden – digitalt ”språk” som modersmål som Mark Prensky hävdar –

³⁶ Mackey, 2007, s. 95.

³⁷ Bolter och Grusin, 1999, s. 19, 41.

³⁸ Bolter och Grusin, 1999, s. 19, 41.

³⁹ Bolter och Grusin, 1999, s. 19.

⁴⁰ Mackey, 2007, s. 101f.

⁴¹ *Med läsning som mål*, Kulturrådet, 2015,

http://www.kulturradet.se/Documents/publikationer/2015/med_lasning_som_mal.pdf, hämtad 2017-08-31.

⁴² Kulturrådet, 2015, s. 99.

⁴³ Kulturrådet, 2015, s. 20.

kan det då vara så att språkförbistring uppstår mellan skolan och eleverna?⁴⁴ Finns det behov av att ta ännu ett steg in i barnens digitala världar för att kunna väcka läslust i stället för att avskräcka dem från den?

Det framkommer i undersökningen att skolans fokus på höga resultat och poäng är något som stressar både lärare och elever och som även är till nackdel för läslusten. En amerikansk gymnasielärare som har forskat kring detta är Kelly Gallagher, som har skrivit en bok med titeln *Readicide: How Schools Are Killing Reading and What You Can Do About It*.⁴⁵ Gallagher menar att skolan är alltför inriktad på att eleverna ska få bra resultat på proven och att detta leder till ”the systematic killing of the love of reading”.⁴⁶ Även om Gallagher skriver ur ett amerikanskt perspektiv kan det vara värt att begrunda om hans erfarenheter och farhågor går att applicera även på undervisningen här i Sverige.

Ett område inom svensk didaktisk forskning rör barns läsning av skönlitteratur. Ett viktigt exempel, som även har stor betydelse för denna uppsats, är Gunilla Molloy, som har skrivit flera verk om högstadielävers läsning. Molloy har bland annat forskat om synen på ämnet svenska och vad skönlitterär läsning är tänkt att lära ut. Hon menar att ett för stort fokus på kunskapsfrågor om litteraturen främjar en efferent läsning mer än en estetisk och att eleverna med all säkerhet förstår att det är kunskapsfrågorna som de måste klara för att få ett bra betyg.⁴⁷ En av Molloy's slutsatser i boken *När pojkar läser och skriver* är att det är meningslöst att be elever läsa en bok om de inte får tillfälle att samtala om den utifrån sig själva.⁴⁸ Det visade sig också att pojkar som från början inte var intresserade av läsning fick större läslust när de gavs tillfälle att samtala om texterna utifrån sina egna tankar och värderingar i stället för texternas innehåll.⁴⁹

4 Bakgrund

Konflikten i skolan mellan den traditionella boklitteracyn och den literacy som de digitala medierna är kopplade till beskrivs av Mark Prensky som en språkförbistring mellan ”digital natives” – de som är födda med modern teknologi hela tiden omkring sig såsom datorer, mobil-

⁴⁴ Se avsnitt 4: ”Bakgrund” för mer information om Mark Prensky och hans teorier.

⁴⁵ Kelly Gallagher, *Readicide: how schools are killing reading and what you can do about it*, Stenhouse Publishers, Portland, Me., 2009.

⁴⁶ Gallagher, 2009, s. 2ff.

⁴⁷ Gunilla Molloy, *Att läsa skönlitteratur med tonåringar*, Studentlitteratur, Lund, 2003, s. 298f; I en efferent läsning försöker läsaren till exempel definiera vad texten handlar om, vad den betyder och vad författaren kan tänkas mena, medan en estetisk läsning mer fokuserar på läsarens egen upplevelse av texten. Se även Molloy, 2007, s. 153.

⁴⁸ Molloy, 2007, s. 154.

⁴⁹ Molloy, 2007, s. 157.

telefoner, surfplattor m.m – och ”digital immigrants” – de som är födda innan den digitala eran.⁵⁰ Prensky menar att skolsystemet är föråldrat och att det måste anpassas till den digitala tidsåldern, som har svept över oss i rasande fart och förändrat människan och samhället för all framtid.⁵¹ Han anser att undervisningen i skolan inte är upplagd för att tillgodose behoven hos de som han benämner som ”digital natives”. Enligt Prensky är det högst sannolikt att barn i dag tänker i helt andra mönster än vad den tidigare generationen gör.⁵² Prensky anser att det blir stora problem när lärare som är ”digital immigrants” ska lära barn som är ”digital natives”; det är som om de pratar olika språk: lärarna pratar ett föråldrat språk (det från tiden före den digitala åldern) och eleverna pratar det helt nya, digitala språket – som modersmål.⁵³

Det är uppenbart att dessa elever har en helt annan literacy än vad skolan har. Literacy är något som förändras med tiden beroende på social och teknologisk kontext.⁵⁴ Skiftet från tryckta medier som kunskapsbärare till digitala medier innebär inte att människor blir illitterata. Det som så småningom kan upphöra, menar Bolter, är literacies som är knutna till den tryckta textens teknologi.⁵⁵ Ett slags literacy kan alltså ta slut och en annan uppkomma, men just nu lever de sida vid sida. På samma sätt som antikens lärda män trodde att skrivandet försvagade människors sinnen, anser många att datorer, mobiltelefoner, dataspel och så vidare leder till minskad läslust och minskad läsförståelse.⁵⁶

Enligt statistik från Nordicom var andelen läsare en genomsnittlig dag, i gruppen 9–14 år, 59 % år 2005, medan motsvarande andel som spelade dataspel var 39 %.⁵⁷ (Nordicom's definition av dataspel är: ”Med dataspel avses spel på dator, spelkonsol, mobiltelefon, Ipod och onlinespel på internet.”)⁵⁸ I dag är det ombytta roller, något som också speglas i föreliggande undersökning.

⁵⁰ ”Learn about Marc”, *Marc Prensky*, <http://marcprensky.com/about-marc/>, hämtad 2016-12-10; Prensky, 2001, s. 1f.

⁵¹ Prensky, 2001, s. 1ff.

⁵² Prensky, 2001, s. 1.

⁵³ Prensky, 2001, s. 2.

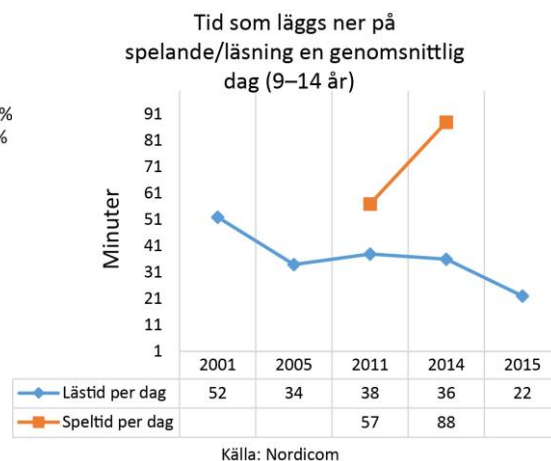
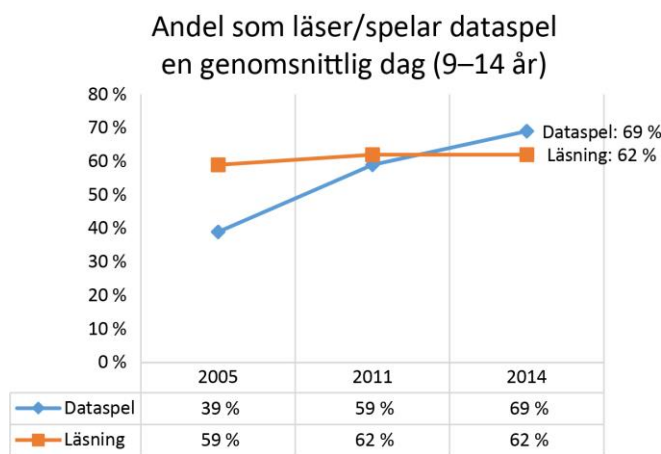
⁵⁴ Mackey, 2007, s. 165.

⁵⁵ Jay David Bolter, *Writing space: the computer, hypertext, and the history of writing*, Erlbaum, Hillsdale N.J., 1991, s. 2.

⁵⁶ Walter J. Ong, *Orality and literacy: the technologizing of the word*, Routledge, London, 2002, s. 78f.

⁵⁷ *Nordicom-Sveriges mediebarometer. 2014*, s. 108.

⁵⁸ *Nordicom-Sveriges mediebarometer. 2014*, s. 10.



Det första linjediagrammet visar att antalet barn mellan 9 och 14 som ägnar sig åt läsning i sig inte har förändrats nämnvärt, men dataspelandet har ändå gått om. Det andra diagrammet, som är över den tid som läggs ner på respektive aktivitet, visar däremot att barn 9–14 som brukar läsa lägger ner betydligt mindre tid på det än barn gjorde för bara 10–15 år sedan. Diagrammet förtäljer inte när brytpunkten skedde men det visar däremot att barn lägger fyra gånger så mycket tid på att spela dataspel som de gör på att läsa. Barns användning av sociala medier är även den hög: 92 % av barn i åldern 12–15 år brukar vara inne på sociala medier.⁵⁹

Eftersom dataspel i dag är ett medium som tar upp mycket av ungas fritid (främst pojkar i åldrarna 9–17 år)⁶⁰ och det hela tiden sker ett utbyte mellan medier, är det rimligt att anta att dataspelen kommer påverka andra medier såsom film och litteratur. Redan nu lanserar Netflix ett pilotprojekt med interaktiva serier.⁶¹ Även Bonniers nya satsning Bookery ska experimentera med alternativa slut.⁶² Skulle man kunna tänka sig att möjligheten att påverka en berättelse är en aspekt som många dataspelande barn och unga tar för given?

5 Undersökning och analys

5.1 Barns läsning och medievanor

Som visades i föregående avsnitt har barns läsning sjunkit till förmån för andra medier som till exempel dataspel och sociala medier. Detta avsnitt kommer att diskutera de läs- och medie-

⁵⁹ Pamela Davidsson och Olle Findahl, *Svenskarna och internet 2016: undersökning om svenskarnas internetvanor*, 1. uppl., IIS, Internetstiftelsen i Sverige, Stockholm, 2016, s. 31.

⁶⁰ *Nordicom-Sveriges mediebarometer. 2014*, Nordicom, Göteborg, 2015, s. 121.

⁶¹ Viktor Eriksson, ”Netflix testar teknik där du får välja hur det går i berättelsen”, *M3*, 7 mars 2017, <http://m3.idg.se/2.1022/1.677427/netflix-testar-teknik-dar-du-far-valja-hur-det-gar-i-berattelsen>, hämtad 2017-03-18.

⁶² Rebecca Lundberg, ”Klicklitt – den nya datagenererade litteraturen”, *SVT*, publicerad 2017-03-30, <https://www.svt.se/kultur/bok/klicklitt-den-datagenererade-litteraturen>, hämtad 2017-04-19.

vanor som intervjuerna och enkätundersökningen åskådliggör, hur de konkurrerar med varandra och om de har några gemensamma nämnare.

I intervjuerna med lärarna och bibliotekarierna framkommer det att eleverna fortfarande läser, men inte på samma sätt som förut. Ofta nämner informanterna hur mycket tid eleverna spenderar på att kommunicera med varandra via sociala medier. Detta visar sig också stämma i enkätundersökningen. Emellertid anser majoriteten av informanterna att läsning på dator och mobiltelefon inte har samma värde som läsning av böcker. Så här uttrycker sig 4 av lärarna som intervjuades om hur de ser på digital läsning:

”Du lär dig inte på samma sätt genom att läsa på datorn som av att ha det i handen [...] jag föredrar att de läser riktigt.” (L3)

”Datorn har tagit över bokens roll.” (L2)

”När du läser på dem [datorn och mobiltelefonen] är det slang [...] det är skrivet på ett sätt som inte är bra för en läsinläring.” (L1)

”Chattspråk är inte lika välutvecklat och välformulerat som det man läser i en vanlig bok [...] det ser man när de skriver berättelser, de skriver väldigt ’chattigt’ ibland.” (L5)

Det finns forskare som menar att barn och unga i dag generellt läser lika mycket som förut, kanske till och med mer, på grund av allt de läser på internet och i dataspel.⁶³ Lärarna ser inte heller enbart nackdelar med digital läsning. L4 menar att barn inte läser mindre text nu för tiden, bara färre böcker. Tvärtom tror han att barn läser mer text i dag än de gjorde förut. Han tycker att läsförståelsen i vissa fall har blivit bättre bland barn i dag tack vare datorerna, åtminstone när det gäller engelska. ”De läser och skriver mycket på datorerna, även om det är en annan form.” Han tycker också att ”de lässvaga eleverna och de med diagnoser aldrig har haft det så bra” tack vare den teknologiska utvecklingen som bland annat gör det möjligt att få all text uppläst för sig. Däremot ser han också nackdelar: ”Det är inga långa textsekvenser de läser på datorn. Det är inte någon historia som de kan slukas upp av heller. Jag tror att de får svårt med sin fantasi och att föreställa sig saker när allt bara är så snuttifierat.”

L5 tror inte att digital läsning i sig är sämre än fysisk, så länge innehållet håller samma kvalitet. Om det är samma text i en bok eller på en dator eller surfplatta anser hon inte att det är någon skillnad mer än ”att du inte känner boken”. ”Det kanske har med vana att göra”, säger hon, ”att man är skolad in i det. Har jag läst på en platta eller dator sedan jag var liten så kanske jag har lättare för att lära mig på den [än med en fysisk bok].” Det som L5 beskriver är

⁶³ Margaret Mackey, ”Children reading and interpreting stories in print, film and computer games”, i Janet Evans (red.), *Literacy moves on: using popular culture, new technologies and critical literacy in the primary classroom*, David Fulton, London, 2004, s. 49.

centralt i förklaringen av varför ett medium upplevs som omedelbart av en person men hypermedierat av en annan: personens literacy.⁶⁴

Omedelbarhet är kulturellt betingat och vad som räknas som en omedelbar mediering beror på vilken literacy man behärskar; för den som är uppvuxen med att läsa böcker framstår de oftast som omedelbara (osynliggjord mediering) och för den som är van att interagera med en mobiltelefon eller surfplatta från unga år är digitala medier troligtvis omedelbara (dessa literacies utesluter nödvändigtvis inte varandra).⁶⁵ Bokläsning kan för dem som inte är bokläsare framstå som komplicerat, precis som den mesta teknik tenderar att göra om man inte behärskar den.⁶⁶ Processen att öppna en bok, navigera till rätt sida och rad och börja läsa ett stort sjok av text kan framstå som mer hypermedierad (ogenomskinlig) än de olika gränssnitt som datorn och mobiltelefonen medierar.⁶⁷ Detta på grund av att många barn i dag växer upp med andra literacies än de traditionella literacies för läsning av tryckt, linjär text som skolan normalt lär ut.⁶⁸

Digitala och analoga literacies behöver alltså inte stå i motsats till varandra, men det förekommer att de gör det. Det är lätt att tro att de som spelar mycket dataspel är de som läser minst, men enkätundersökningen visar att så inte behöver vara fallet.

Som framkommer i diagrammen på nästa sida ökar tjejers dataspelande ju mer frekvent de läser böcker och om de spelar dataspel läser de också mer böcker. Nästan alla killar som läser böcker någon gång i månaden till flera gånger i veckan spelar dataspel och de killar som spelar dataspel någon gång i månaden till flera gånger i veckan är de killar som läser mest böcker. Killarnas spelande kan följaktligen gå ut över läsandet om det sker för ofta, kanske för att de lägger ner mer tid på det än vad tjejerna gör.⁶⁹ Emellertid visar diagrammen ändå att killar som aldrig spelar dataspel läser mindre än killar som spelar varje dag. Det finns alltså ett samband åt båda håll; ju mer eleven spelar desto mer läser hen böcker på sin fritid. Några skillnader när det gäller skola syns inte.

⁶⁴ Bolter och Grusin, 1999, s. 73; Mackey, 2007, s. 165.

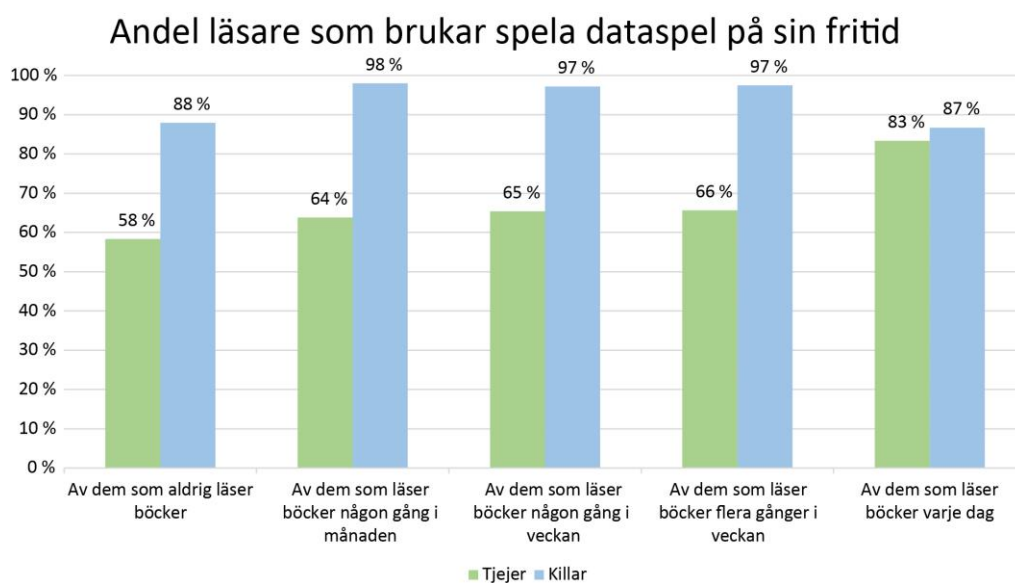
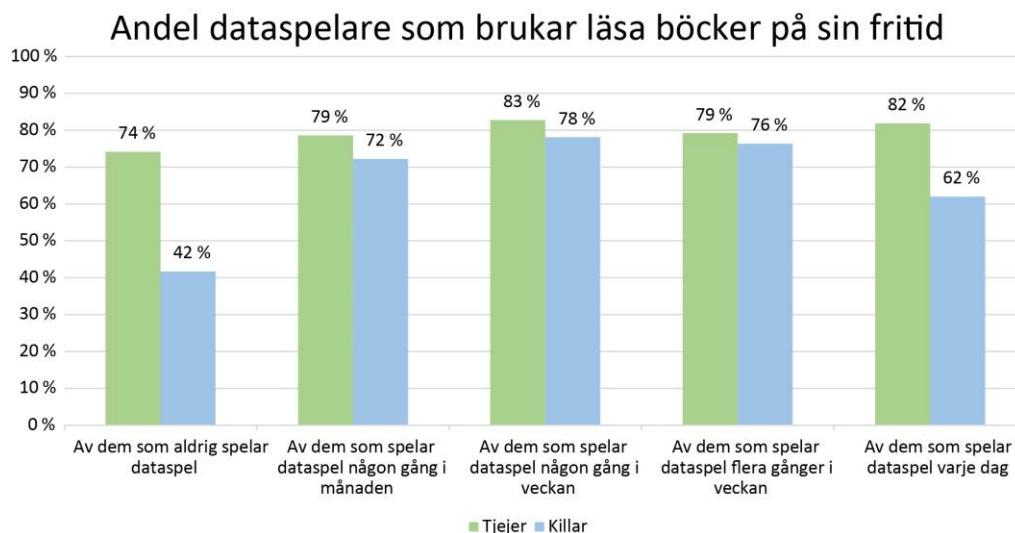
⁶⁵ Bolter och Grusin, 1999, s. 73; Mackey, 2007, s. 165.

⁶⁶ Molloy, 2007, s. 29.

⁶⁷ Bolter och Grusin, 1999, s. 53, 70ff; Mackey, 2007, s. 16, 174.

⁶⁸ Molloy, 2007, s. 29.

⁶⁹ I enkätundersökningen svarade 65 % av tjejerna att de brukar spela dataspel i någon omfattning. Andelen killar som gör det är 94 %.



Figur 5.1.1

Hur kan det komma sig att ökad läsning hör ihop med ökat spelande och vice versa? Det kan tyckas som om det borde vara tvärtom, att de som spelar mycket dataspel inte har tid eller intresse för att läsa. Det är något som flera av lärarna och bibliotekarierna tror. Enligt Mackey kräver all form av literacy som har med fiktion att göra att man både har lärt sig strategier för att avkoda innehållet och att man kan engagera sig emotionellt i handlingen.⁷⁰ Hon menar att den som spelar dataspel lär sig avancerade färdigheter i att tolka innebörder i berättelser och att dessa färdigheter sprider sig till tolkning av andra medier.⁷¹ En person som spelar mycket dataspel blir således bättre på att tolka narrativ även i skönlitterära berättelser.⁷² Denna färdighet

⁷⁰ Mackey, 2004, s. 49.

⁷¹ Mackey, 2004, s. 56.

⁷² Mackey, 2004, s. 56.

kan i sin tur leda till att det dessutom blir roligare för den dataspelande personen att läsa böcker, eftersom denne lättare kan ta till sig texterna och förstå dem bättre.⁷³ Böckerna framträder då som mer transparent medierade än hypermedierade för den som behärskar denna literacy.⁷⁴ Molloy menar att det är samma slags identifikation med huvudpersonen som sker i dataspel som i böcker.⁷⁵ Det är rimligt att anta att barn som spelar mycket dataspel får lättare att identifiera sig med och leva sig in i karaktärerna i en bok. Detta kan vara en förklaring till att fler elever som spelar dataspel läser böcker, som figur 5.1.1 visade. Mackey anser på dessa grunder att skolan borde börja ta mer hänsyn till elevernas intresse för dataspel och utnyttja den potential som finns i spelandet.⁷⁶ Även förmågan att sortera bland den stora mängd berättelser som finns verkar sprida sig till från dataspelande andra medier; enkätsvaren visar att det är större andel elever som aldrig spelar som har svårt att hitta en bok som intresserar dem än elever som spelar.

I detta avsnitt diskuterades digital läsning kontra analog läsning och orsaker till varför vissa omedelbart kan ta till sig en tryckt bok medan andra finner sådan läsning främmande. Enkätsvaren visade tendenser till att barn som spelar dataspel läser mer böcker än barn som inte spelar alls. En möjlig förklaring som presenterades är att dataspel inte bara tränar upp förmågan att tolka narrativ i andra spel utan även i alla sorters berättelser, även skönlitterära. I nästa avsnitt kommer hinder för läslusten att diskuteras.

5.2 Hinder för att läsa

Detta avsnitt kommer att diskutera de medier och aktiviteter som kan tänkas utgöra hinder för barns läsning, varför många upplever läsning som tråkigt och varför det är så svårt att hitta en bra bok att läsa.

Av de 94 elever (26 % av respondenterna) som i undersökningen angav att de aldrig läser på sin fritid svarade majoriteten att skälet är att de tycker det är tråkigt att läsa. Molloy skriver att det är en ständigt återkommande kommentar från tonåringar som inte läser och att det kan vara i skolan som de har lärt sig att tycka så.⁷⁷ Om skolan fokuserar för mycket på den effektiva läsningen av skönlitteratur – att eleverna ska förstå texternas innehåll, skriva recensioner om vad berättelsen handlar om och så vidare – i stället för att låta eleverna diskutera och tolka texterna utifrån sig själva (estetisk läsning), finns en risk att barnens läslust ”mördas”, som

⁷³ Ann Powell-Brown, ”Why Can't I Just See the Movie?”, *Intervention in School and Clinic* Vol 42, Issue 2, s. 84-90, publicerad 2016-07-26, doi: 10.1177/10534512060420020701, hämtad 2017-08-31, s. 84.

⁷⁴ Mackey, 2007, s. 88f.

⁷⁵ Molloy, 2007, s. 51f.

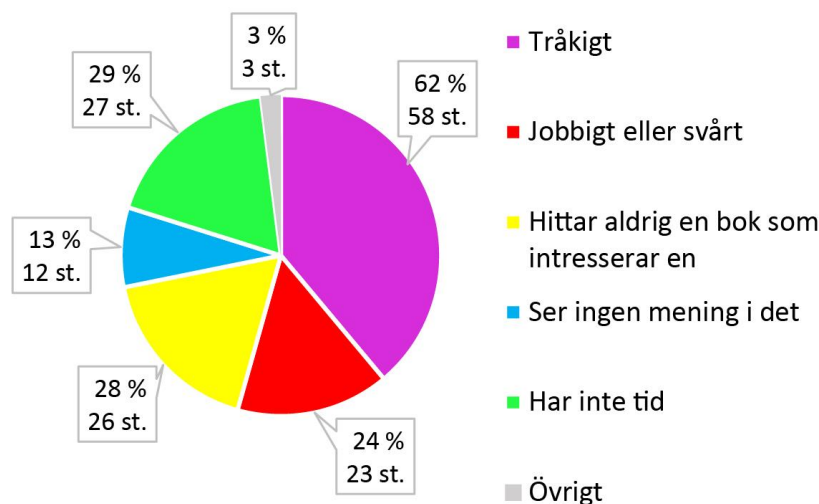
⁷⁶ Mackey, 2004, s. 56f.

⁷⁷ Molloy, 2007, s. 9.

Gallagher uttrycker det.⁷⁸ Enligt Molloy är det viktigt att eleverna får samtala med varandra i klassrummet om sina läsupplevelser och frågor som litteraturen har väckt.⁷⁹ Vikten av högläsning i klassrummet är också något som betonas av flera av informanterna. L1 menar att det är lättare för många elever att ta till sig en text när den blir uppläst för dem och att det kan vara första steget mot att väcka en läslust hos dem som inte läser så mycket själva. Även på skolbiblioteket är det av betydelse att eleverna får läsa högt för varandra och samtala om texterna, anser B2, inte bara för de yngre utan även för elever på högstadiet. Detta är något som enligt B2 uppskattas av eleverna. Likaså L5 lyfter fram att hennes elever gillar när hon läser högt för dem i klassrummet, ”trots att det är högstadiet”. Hon tror att det hör ihop med när ens föräldrar läser för en när man är liten, en företeelse som har stor effekt för utvecklandet av barns läs- och skrivförmåga.⁸⁰

Att majoriteten anser att det är tråkigt att läsa behöver inte betyda att de tycker det är långtråkigt utan kan vara en täckmantel för att de tycker det är svårt.⁸¹ Genom att fokusera på vad eleven redan kan och på den literacy som hen behärskar (till exempel dataspel, twittrande et cetera), i stället för att fokusera på det som eleven inte kan, är det möjligt att bryta denna negativa spiral och visa att läsning kan vara något roligt.⁸²

Angiven orsak till varför man inte läser böcker på sin fritid (flera alternativ var valbara)



Figur 5.2.1

⁷⁸ Molloy, 2003, s. 298f; Molloy, 2007, s. 153ff; Gallagher, 2009, s. 2ff.

⁷⁹ Molloy, 2007, s. 154ff.

⁸⁰ Kulturrådet, 2015, s. 101.

⁸¹ Molloy, 2007, s. 17.

⁸² Molloy, 2007, s. 36f.

Förutom att många tycker det är tråkigt att läsa böcker svarar nästan en tredjedel av dem som aldrig läser att ett skäl till det är att de aldrig hittar något som intresserar dem. Det pekar på att det är denna svårighet som är problemet och inte läsförmågan. Att kunna svara på frågan ”Vad ska jag läsa härnäst?” är en läsningens vattendelare. Det skiljer ut icke-läsare från aktiva läsare. De som har problem med att läsa blandas oftast ihop med dem som kan läsa alldeles utmärkt och uppskattar att läsa när de väl hittar en bok som passar dem men som har svårt att hitta rätt.⁸³ Mackey beskriver 2 faktorer som spelar in i valet av läsning, oavsett om det är en tryckt bok, en e-bok, ett dataspel och så vidare: personligt intresse (om verket är tilltalande eller ej) och grad av tillgänglighet, det vill säga hur lätt eller svårt det är att få tillträde till berättelsens värld.⁸⁴ I Bolters och Grusins termer: hur transparent medieringen av berättelsen är. Man måste kunna bearbeta den fiktiva världens information automatiskt för att skapa sig ett meningsfullt sammanhang; den som måste kämpa för att förstå varje enskilt ord kommer ha väldigt svårt att förstå helheten av en berättelse.⁸⁵

För en ovan bokläsare som besöker ett bibliotek kan det vara för svårt att navigera bland alla valmöjligheter för att ens kunna ta reda på huruvida ett verk tilltalar ens smak. De som redan läser mycket vet troligtvis vad de gillar och har utvecklat förmågan att kunna hitta nästa bok att läsa, en enligt Mackey avgörande förmåga för att bli en bra läsare.⁸⁶ De som aldrig eller sällan läser har inte utvecklat den och det kan vara en bidragande orsak till att de inte läser lika mycket. Vikten av att ha en (kunnig) bibliotekarie tillgänglig på skolan är samtliga informanter överens om. B1 påtalar hur betydelsefullt det är för eleverna inte bara att kunna gå och prata med en bibliotekarie när de vill utan också att ha tillräckligt med klasstid bokad i biblioteket. Detta för att alla, även de som aldrig besöker biblioteket, ska få chansen att få hjälp att hitta en bok. En annan sak som är till hjälp för eleverna, menar B1, är att han sätter upp skyltar vid vissa böcker där han tipsar om liknande böcker. ”Gillar du den här så kommer du kanske att gilla den där.” Lite som en remediering av nätbokhandlarnas algoritmer.

Det visar sig i enkätundersökningen att det är få som frivilligt besöker skolbiblioteken. Skola 1 får flest besökare till sitt bibliotek (nästan hälften av eleverna där) och Skola 4 får minst andel (cirka en tredjedel). Det är svårt att utifrån enkätsvaren kunna säga om det finns något samband mellan ett välbesökt bibliotek och många läsare; Skola 4 har förvisso minst andel elever som läser, men Skola 1 har näst minst.⁸⁷

⁸³ Mackey, 2013, s. 217.

⁸⁴ Mackey, 2007, s. 16.

⁸⁵ Mackey, 2007, s. 88ff

⁸⁶ Mackey, 2013, s. 216ff.

⁸⁷ Se figur 5.3.1 för mer information om skillnader i läsning mellan skolorna.

En viktig faktor för barns läslust som påtalas av många av informanterna är den ökade stressen. B1 tror att en stor del av stressen har att göra med fritidsaktiviteter och ökade krav i skolan. ”Spelar man i ett fotbollslag är det nu i högstadiet som man börjar satsa”, säger han. L2 tror också att ökade krav och stress, både i skolan och utanför, hämmar läsmotivationen. Den näst vanligaste orsaken till varför respondenterna inte läser är mycket riktigt att de inte anser sig ha tid till det. Många svarar också att de önskar att de hade mer tid till att läsa men att skolan och läxorna kommer i vägen. De två skolor med hög socioekonomisk bakgrund är de med flest elever som anser att deras nöjesläsning hämmas på grund av läxor och tidsbrist. Antal elever som skriver att de skulle vilja läsa mer om de hade mer tid och mindre läxor ökar även ju högre årskurs de går i.

Av de respondenter som aldrig läser svarade över hälften att de brukade läsa mer förut. Enkät-svaren visar också att flera elever slutade läsa när de kom upp i högstadiet på grund av ökade krav i skolan och att de skulle vilja läsa mer om de hade mer tid. Informanterna är medvetna om att högstadiet är en tuff tid för eleverna på många sätt. L2 tycker det är viktigt att försöka visa för barn att läsning är något som är roligt och avkopplande. Hon menar att det är kontra-produktivt att försöka tvinga en högstadielev att läsa ännu mer; i och med alla läxor som de har finns en stor risk för att för mycket påtvingad läsning får dem att bli överbelastade och tycka sämre om läsning. L2 påpekar att det är läslusten som måste väckas och den kan inte tvingas fram. Det gäller att hitta förankringspunkter hos eleven att knyta an till för att hjälpa hen att hitta läsglädjen. Lite läxor i läsning är ändå bra att ha, menar L2, för att få in lite läsning hemma. Särskilt för de barn som inte har någon vuxen i familjen som läser och därför inte har med sig läsningen naturligt från hemmet.

Det är möjligt att datorn och mobiltelefonen nu har blivit det nya omedelbara och boken det nya ogenomträngliga. Enligt Bolter och Grusin finns det ingen objektiv, oföränderlig äkthet, utan den är beroende av social kontext (literacyutveckling) och är därför föränderlig.⁸⁸ Mackey anser att den teknologiska utveckling som gett upphov till internet och sociala medier har förändrat hur människor ser på text och vad det innebär att bli uppslukad av den. Text som medieras på exempelvis sociala medier främjar en mer social form av engagemang och tolkning än traditionella böcker.⁸⁹

I detta avsnitt har olika hinder för att läsa och eventuella lösningar diskuterats. Det visade sig att många elever finner det svårt att hitta en bok som de tycker är bra och det blir ännu

⁸⁸ Bolter och Grusin, 1999, s. 53.

⁸⁹ Margaret Mackey, *Narrative pleasures in young adult novels, films, and video games*, Palgrave Macmillan, Houndmills, Basingstoke, Hampshire, 2011, s. 234.

svårare för dem om de inte vill besöka skolbiblioteket och ta hjälp av bibliotekarien. Det finns tendenser för att ökade krav från skolan på höga poäng är en faktor som leder till stress och förtar elevernas läsmotivation. Förändrade sociala beteenden främjar andra sorters literacies än de traditionella. Detta kommer att fördjupas i nästa avsnitt där omedelbarhet och hypermediering diskuteras i förhållande till social kontext.

5.3 Literacy i olika sociala sammanhang

Detta avsnitt kommer att utforska hur olika sociala uppväxtmiljöer kan påverka barns literacy-utveckling. Mer specifikt hur läsliteracyns utveckling skiljer sig åt i olika socioekonomiska miljöer.

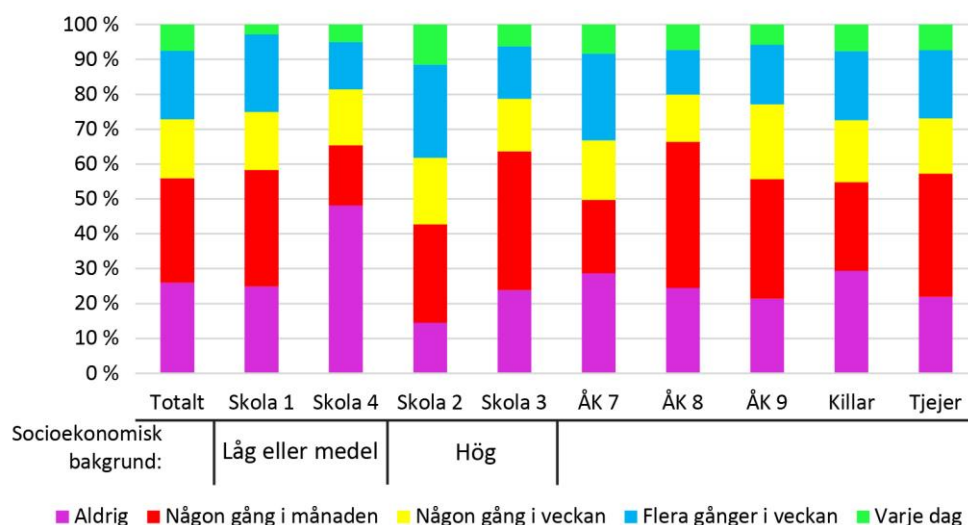
Med Bolters och Grusins termer kan man säga att boken ter sig hypermedierad och oklar för många barn i dag. Texten som betraktas upplevs inte som omedelbar utan artefakten (boken) är i vägen. De som upplever böcker som något tråkigt kan alltså inte bli uppslukade av deras berättelser därför att de bara ser boken (fönstret) och kan inte se igenom den (andra sidan fönstret). Bolter och Grusin menar att ogenomträngliga och transparenta medier är två sidor av samma strävan: att uppnå det som är äkta.⁹⁰ Med äkthet menar de det som i betraktaren av mediet väcker en omedelbar känslomässig reaktion.⁹¹ Eftersom barn i dag växer upp med en digital literacy (och de flesta vuxna tränat upp en) är det troligt att digitala medier nu anses som mer transparenta än tryckta medier av en stor del av befolkningen. Det är möjligt att en sjunkande traditionell literacy som har med bokläsning att göra bidrar till att boken inte längre framstår som lika omedelbar som den en gång gjorde. Det som upplevs som omedelbart och transparent av vissa, upplevs som hypermedierat och ogenomträngligt av andra och detta beror både på betraktarens och mediets sociala kontext.⁹² Nedanstående diagram visar den tid som respondenterna i enkätundersökningen lägger ner på att läsa böcker på sin fritid och hur det skiljer sig åt beroende på ålder, kön och socioekonomisk bakgrund.

⁹⁰ Bolter och Grusin, 1999, s. 53.

⁹¹ Bolter och Grusin, 1999, s. 53.

⁹² Bolter och Grusin, 1999, s. 71.

Tid som läggs på fritidsläsning av böcker (ej skolrelaterade)



Figur 5.3.1

Som diagrammet visar förekommer det skillnader mellan skolorna i tid som läggs ner på läsning. Skola 4 är den skola där minst andel elever läser: cirka hälften. Detta i jämförelse med Skola 2 där nästan alla läser i någon utsträckning. L4, som undervisar på Skola 4, tror att många elever som går på högstadiet tröttnar på läsning för att de hela tiden får så mycket uppgifter till allt som de ska läsa plus att kraven ökar generellt i alla ämnen. L4 får medhåll från Gallagher, som menar att elever sällan får läsa sådant som de själva tycker är intressant som en del av undervisningen. Detta beror enligt Gallagher på att skolan är för fokuserad på provresultat. Den tysta läsningen i klassrummen anses som ”soft’ or ’nonacademic’” och får således mindre och mindre plats.⁹³ L4 tycker det är viktigt att barnen får ha fri läsning på skoltid. Att de får välja fritt vad de ska läsa och sedan sitta i skolan och läsa det. Han berättar att han alltid har tillåtit eleverna att läsa fritt 1 timme av 4 i veckan. Enligt L4 ökar den psykiska ohälsan inte bara hos eleverna utan även hos lärarna. Han tycker, precis som Gallagher, att det är ett överdrivet fokus på att eleverna ska få höga poäng. L4 nämner ökade kunskapskrav som har kommit den senaste tiden och att dessa stressar både elever och lärare. Det är för mycket som måste prickas av på kunskapskraven, menar L4, och han tror att de höga kraven är orsaken till varför det i kommunen där han arbetar finns 20 elever som är sjukskrivna från skolan på grund av utbrändhet. Han berättar att så fort han delar ut ett papper till eleverna frågar de oroligt om det är ett prov och om han ska skriva upp resultaten.

⁹³ Gallagher, 2009, s. 4.

Gallagher menar att skolans överdrivna inriktning på provresultat kommer att fostra eleverna till att bli ”test-takers at the expense of readers”.⁹⁴ Det är viktigt att barn inte bara lär sig att avkoda text utan också att förstå dess innebörd. Därför, menar Ann Powell-Brown, professor i Literacy Education, är det i många fall viktigare att försöka öka motivationen att läsa för nöjes skull på sin fritid hos ovilliga läsare än att vidareutveckla deras färdigheter.⁹⁵ För barn som behärskar andra literacies än den som skolan traditionellt lär ut finns risken att läsningen blir något obehagligt i stället för givande. Oförmågan att avkoda eller förstå en bok kan få ett barn att känna sig dumt, eftersom traditionell bokläsning då är en literacy som det inte behärskar. Att i skolan bli tvingad till att göra något som väcker sådana negativa känslor kan leda till negativa associationer till läsning och att barnet undviker det, om det inte hittar en väg att övervinna sina svårigheter och kan träda in i bokläsningens literacy.⁹⁶ Ett sätt att leda in barn på vägen mot bokliteracy är något som hyllas av de flesta av informanterna i undersökningen: lättlästa böcker. B4 berättar att det är många elever som aldrig tidigare har gillat att läsa som kommer igång med läsningen tack vare att det har börjat komma fler bra, lättlästa böcker som ligger på en nivå som kan tilltala en tonåring; inte för barnsliga och inte för svåra. Det kan vara ett de har stora bokstäver, inte så mycket text, bilder och att det händer mycket i dem, förklarar B4. Hon har märkt att eleverna som besöker skolbiblioteket ofta frågar efter böcker som det händer mycket i och som är väldigt roliga eller spännande. Enkätundersökningen visar att många elever helst läser böcker där det händer mycket snabbt och att sådana böcker även är något som hade kunnat locka flera respondenter som aldrig läser böcker.

Som nämndes tidigare i detta och föregående avsnitt anser många av informanterna att stress är ett stort problem för eleverna. B4 nämner det fria skolvalet som en bidragande orsak till att eleverna mår sämre. Hon tror att det leder till ökad konkurrens om plats på få prestigefulla gymnasieskolor i Skåne. Till följd av det oroar sig de elever som bor nära dessa skolor för om de ska få gå på gymnasiet i sin egen stad eller om de måste läsa någon annanstans. Enligt en rapport från Skolverket har friskolereformen från 1992 lett till ökade klyftor i samhället.⁹⁷ Rapporten anger att föräldrar i stor utsträckning flyttar sina barn till skolor i socioekonomiskt gynnsamma områden och detta resulterar i att socioekonomiskt svaga skolor blir ännu svagare eftersom ”den positiva kamrateffekten” minskar.⁹⁸

⁹⁴ Gallagher, 2009, s. 7.

⁹⁵ Powell-Brown, 2016, s. 84ff.

⁹⁶ Powell-Brown, 2016, s. 84ff.

⁹⁷ Vanja Lozic, ”Strukturella orsaker till sjunkande skolresultat”, *Skolverket*, 2016-02-12, <https://www.skolverket.se/skolutveckling/forskning/ledarskap-organisation/strukturella-faktorer/strukturella-orsaker-till-sjunkande-skolresultat-1.189964>, hämtad 2017-08-31.

⁹⁸ Lozic, 2016.

Som synes i figur 5.3.1 är det generellt fler tjejer än killar som läser. Ett undantag är emellertid Skola 1 där det är fler killar som läser än tjejer. Vad det beror på är svårt att säga. Den enda manliga bibliotekarien som intervjuades i denna undersökning arbetar förvisso där, men det är ändå 22 % fler tjejer än killar som besöker skolans bibliotek och de tjejer som besöker det läser mer än de killar som besöker det. Lärarna på Skola 4 verkar vara medvetna om problemet med att framför allt killar inte vill läsa; en medveten strategi när det gäller urval av böcker att köpa in är att försöka hitta fler böcker med manliga huvudpersoner. Detta görs för att försöka få killarna att lättare identifiera sig med huvudpersonen och på det sättet bli intresserade av läsning.

L4 berättar att killar är den grupp som mest märkbart har minskat sin läslust under de 40 år som han har varit yrkesverksam som lärare. ”Jag vet inte om jag kan säga att jag vet någon kille som sitter hemma och läser”, säger han. ”Kanske en i varje klass. Förut, innan det här massiva genomslaget med datorerna, var det väl kanske 6–7 killar som läste i varje klass åtminstone.” I biblioteken syns också en negativ trend vad gäller läsintresset. B1 tycker sig märka ett svalnande intresse från eleverna för att komma in och samtala kring böcker; ett slags minskad nyfikenhet. Storläsarna syns inte till längre i samma utsträckning som när han började arbeta som bibliotekarie för 8 år sedan. När han har talat med elever säger många att de åker in och lånar böcker på stadsbiblioteket i stället. B2 har exakt samma erfarenhet av att det var fler storläsare som kom och lånade böcker för några år sedan än vad det är nu.

B2:s bild av könsfördelningen bland biblioteksbesökarna på Skola 4 är att det kommer lika många killar som tjejer. ”Men killarna lånar inte alltid när de är här, de gör massa annat också.” Biblioteket på Skola 4 är inrett som ett trevligt vardagsrum med sköna soffor, stolar, tv, bord och stolar och B2 berättar att det är många som brukar sitta där och umgås på rasterna. Det är ett sätt att locka fler elever att besöka biblioteket. Enkätsvaren visar mycket riktigt att det är ungefär lika många tjejer som killar som besöker biblioteket på Skola 4. Avseende fördelning mellan könen när det gäller besökare är Skola 4:s bibliotek det mest jämlika; på övriga 3 skolor är det i genomsnitt 21 % fler tjejer som besöker skolans bibliotek.

Av alla respondenter är det störst andel av niorna som läser böcker på sin fritid och minst andel av sjuorna. Emellertid är det fler nior från skolorna med hög socioekonomisk bakgrund som har svarat på enkäten än nior från låg- och medelinkomstmiljöer. Jämförs sjuors och niors läsning internt inom varje skola visar det sig att det är ungefär lika många sjuor som läser böcker på fritiden som nior. Däremot läser sjuorna oftare än niorna, även med beaktande av socioekonomiska faktorer. Själva intresset för läsning ser alltså i detta fall inte ut att minska, men väl tiden som läggs ner på att läsa. En förklaring som B1 lyfter fram är att kraven ökar på

eleverna ju högre årskurs de kommer upp i och att det kan bidra till att tiden för nöjesläsning är mindre för nior än för sjuorna. B1 tror att eleverna i nian antingen har kommit underfund med att de tycker läsning är roligt eller tvärtom och då slutar de.

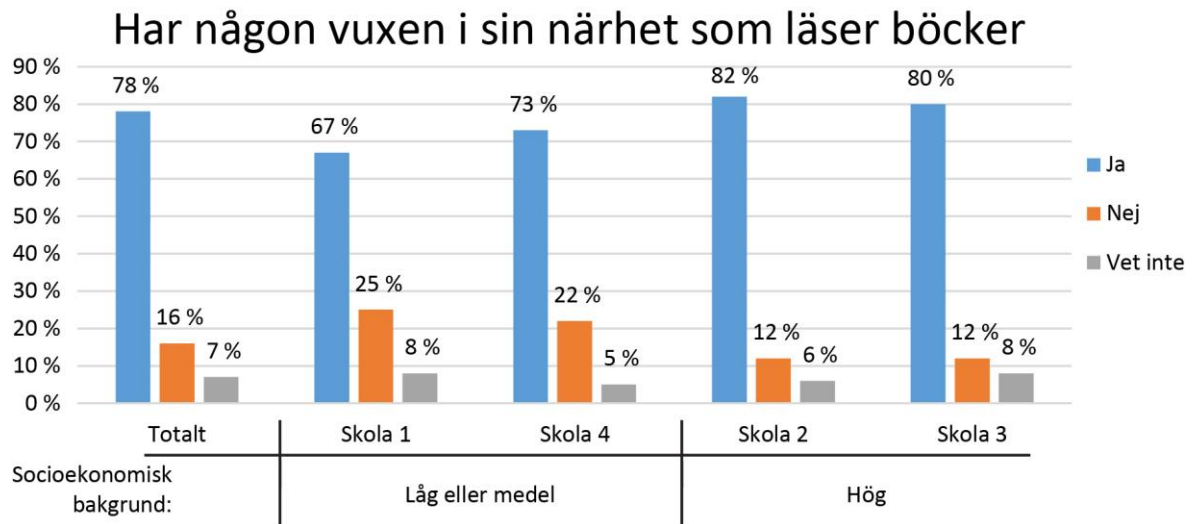
Det är större andel sjuor än nior som läser trots att de tycker det är tråkigt. Det kan ha att göra med att många i nian, enligt B1, har fått nya intressen som till exempel att umgås med kompisar. Detta stämmer med enkätsvaren som visar att nästan dubbelt så många respondenter i nian helst umgås med kompisar på fritid jämfört med de i sjuan.

L1 menar att ”läslusten inte är lätt att locka fram hos alla. Vissa får den naturligt. Hos en hel del elever sitter det långt inne och det har visat sig att det har mycket att göra mer hur du har det hemma. Föräldrarnas utbildningsnivåer, läsvanor och vad man är uppväxt med”. Många av informanterna är av samma inställning. B2 tror att läslust är avhängig de traditioner man har med sig hemifrån. Det stämmer med enkätsvaren; diagrammet på följande sida visar att det på de två skolorna med låg och medel socioekonomisk bakgrund finns färre elever med någon vuxen i sin närhet som brukar läsa böcker än på skolorna med hög socioekonomisk bakgrund. Det framgår tydligt ett samband mellan hur ofta respondenten läser och om vederbörande har en vuxen i sin närhet som läser böcker: Av dem som har en vuxen i sin närhet som läser böcker är det 21 % som aldrig själva läser böcker på fritiden, medan det bland dem som inte har det är mer än det dubbla: 44 %. Av dem som har det är det 30 % som läser böcker varje dag eller flera dagar i veckan och av dem som inte har det är det 23 %. Det är 3 gånger så stor andel av respondenterna som läser varje dag som brukar hitta böcker genom gåvor från familj och släkt eller att de finns i hemmet än av dem som läser någon gång i månaden. Dubbelt så stor andel av respondenterna utan en läsande vuxen i sin närhet har svårt att hitta böcker att läsa jämfört med dem som har det. Det är även större andel elever med en vuxen i sin närhet som läser som tycker att läsning är roligt jämfört med elever som inte har det.

Skolan har ett stort ansvar att få elever som inte har med sig läsningen från sitt hem att lära sig de literacies som är förknippade med skola och bokläsning. Molloy menar att ett steg på vägen mot att överbrygga socioekonomiska klyftor, som skapar stora skillnader i de språkliga förutsättningar som barn tar med sig till skolan, är att elevernas egna åsikter och literacies tas på allvar.⁹⁹ Den som inte behärskar de literacies som krävs inom en viss social kontext, i det här fallet skolan, riskerar att inte bli tagen på allvar och den som inte blir det kommer inte se någon mening med att anstränga sig för att lära sig.¹⁰⁰

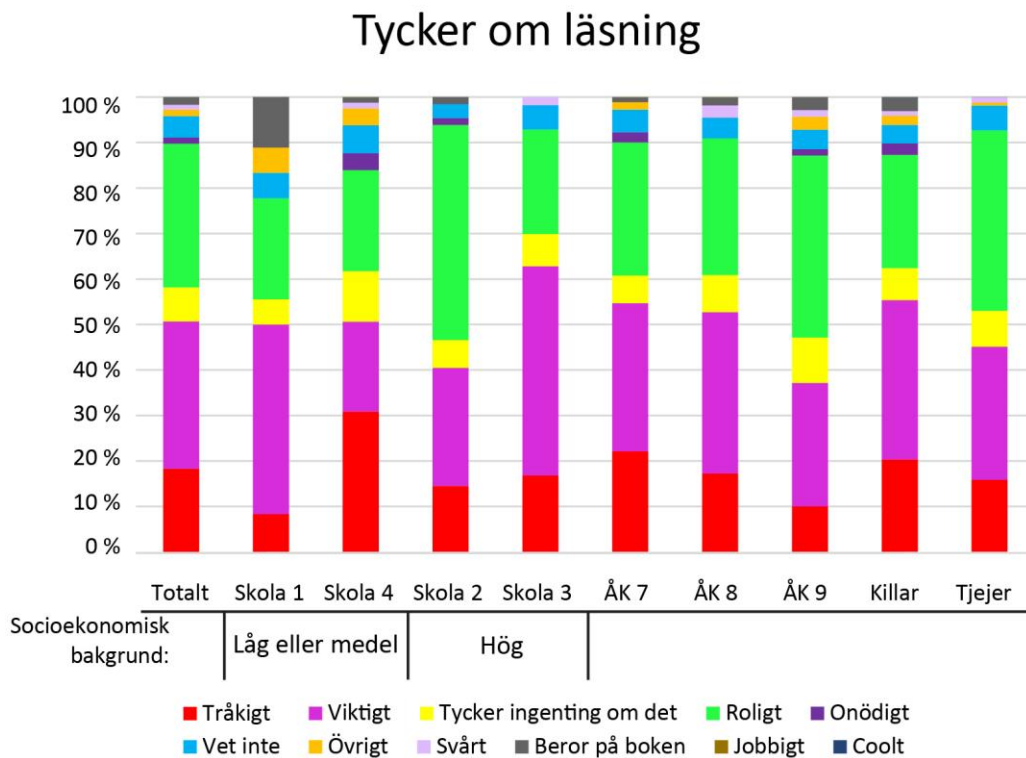
⁹⁹ Molloy, 2007, s. 97f.

¹⁰⁰ Molloy, 2007, s. 97f.



Figur 5.3.2

Powell-Brown menar att den sociala kontext som ett barn befinner sig i spelar en avgörande roll för hur attityden gentemot läsning ska utvecklas och det framkommer också i undersökningen.¹⁰¹ Att många barn inte läser tror L3 har att göra med att barn inte tycker det är ”cool” att läsa, åtminstone inte på den skola där hon undervisar. Hennes uppfattning stämmer; det mest frekventa svaret på frågan vad eleverna tycker om läsning är på Skola 4, där hon arbetar: ”Tråkigt”. Det är den högsta siffran bland alla 4 skolorna.



Figur 5.3.3

¹⁰¹ Powell-Brown, 2016, s. 86.

Emellertid har inte en enda elev fyllt i alternativet ”Töntigt”, som var valbart i enkäten. De två mest frekventa svaren bland alla elever är att läsning är ”Viktigt” och ”Roligt”. På tredjeplats kommer att läsning är tråkigt. B1 tror som de flesta andra informanter att det inte anses som ”fint” eller ”cool” att läsa bland högstadieelever. L5 och B4 menar att läsning är något som rankas högt på deras skolor och B4 säger att det råder en positiv anda på skolan och att det inte alls är något töntigt att läsa där, tvärtom så uppmuntrar eleverna varandra till att göra det. Enkätresultaten bekräftar detta; det vanligaste sättet för eleverna på Skola 2 att hitta böcker är just genom tips från andra och Skola 2 har även den högsta andel elever som tycker det är roligt att läsa. Eleverna på en sådan skola vistas både i en lässtimulerande miljö och lär varandra den viktiga förmågan att hitta nästa bok att läsa. Genom att växa upp i sociala sammanhang som främjar läsande och lärande blir barn trygga i traditionell boklitteracy, samtidigt som de genom att växa upp som ”digital natives” även blir trygga i digitala literacies.¹⁰²

Som enkätundersökningen visar förekommer det skillnader i läsvanor beroende på elevernas socioekonomiska bakgrund. Belyser man detta fenomen med Bolters och Grusins medieteorier framkommer det att de barn som går i de två skolor med lägst socioekonomisk bakgrund har svårare att skapa sig en omedelbar relation till upplevelsen av läsning. De får ett slags distans till läsning; den berör dem inte och vissa blir rent av avskräckta av de läserfarenheter som de har haft.¹⁰³

Enligt Powell-Brown finns det starka belägg för att läsande lärare kan utgöra en stark influens på barns motivation att läsa.¹⁰⁴ Detta återkommer i samtalen med några av lärarna. L3 berättar att hon själv alltid brukar sitta och läsa när eleverna har tyst läsning i klassrummet. När eleverna ser att hon läser ut böcker fort och byter till nya blir de nyfikna och kommer fram och frågar om det. ”Då får vi chans att prata om det, att jag faktiskt läser, hur mycket jag faktiskt läser och varför jag läser. Jag tror det har en jättestor betydelse. Om jag sitter och jobbar samtidigt som de sitter och läser, då visar jag ju inte dem att det är viktigt att läsa. Därför läser jag alltid när de gör det.”

I detta avsnitt har barns literacyutveckling i olika socioekonomiska kontexter diskuterats. Resultaten visar att det är stora skillnader på läslust mellan killar och tjejer och mellan de olika skolorna som deltog i undersökningen. En förklaring är att literacy är avhängigt social kontext, liksom huruvida ett medium upplevs som omedelbart eller hypermedierat. För att kunna överbrygga socioekonomiska klyftor lyftes vikten av att ta elevens egna literacies på

¹⁰² Molloy, 2007, s. 30f; Bolter och Grusin, 1999, s. 70ff; Prensky, 2001, s. 1.

¹⁰³ Bolter och Grusin, 1999, s. 71.

¹⁰⁴ Powell-Brown, 2016, s. 84.

allvar fram samt att fokusera på att ge barn positiva associationer till läsning. För många barn i dag framstår skönlitterärt läsande som något främmande och oklart, medan digitala medier är något som de använder dagligen och därför behärskar väl. I det sista avsnittet kommer digitala ingångar till läsning diskuteras.

5.4 Digitala vägar in i bokläsningens literacy

Detta avsnitt kommer att diskutera möjligheter att främja läslust genom olika ingångar till litteraturen via digitala medier. Vilka möjligheter finns att utnyttja de digitala världar som eleverna befinner sig i för att väcka intresset för skönlitteratur?

L5 säger: ”I och med att barn spelar så mycket dataspel kanske man ska dra in den världen lite mer i litteraturen. [...] Kanske hade det varit en god idé att blanda text och spel [...] så det blir en ny typ av litteratur.” Majoriteten av de digitala böcker (e-böcker) som finns på marknaden består av exakt samma innehåll som deras fysiska motsvarigheter. E-böcker är ingen ny företeelse och det är inte heller någonting som många av respondenterna i enkätundersökningen brukar läsa. Endast 22 av de 267 elever som läser böcker på sin fritid brukar läsa digitala böcker.

Det är skillnad på vad eleverna tycker om analog läsning jämfört med digital på de olika skolorna. L3 berättar att eleverna på Skola 4 brukar fråga henne om de får läsa på datorn i stället för att läsa en bok. L5 berättar å andra sidan att hon märker att eleverna på Skola 2 helst vill ha fysiska läroböcker, eftersom de tror att de lär sig bättre av sådana.

Hur kommer det sig att det är så få respondenter som läser digitala böcker? Möjligtvis läser de flesta fortfarande tryckta böcker på grund av att e-boken försöker remediera den tryckta boken för mycket och i denna strävan efter igenkänning framstår e-boken som den tryckta bokens bleka skugga.¹⁰⁵ Ett innehåll tenderar, enligt Mackey, att ratas om det inte lyckas balansera tilltalandet av ens personliga smak med hur lätt det är att ta till sig det.¹⁰⁶ Om det är så att ett tilltalande innehåll är avgörande för huruvida en berättelse ska få en publik, tillsammans med lättillgänglighet, borde kanske innehållet anpassas för den nya tidens läsning. En annan orsak till att respondenterna i enkätundersökningen läser så lite e-böcker kan vara att de vanligtvis inte lånas ut på skolbiblioteken. På Skola 4 kan eleverna låna e-böcker, men bara om det anses att de har behov av det. B2 förklarar att elever med exempelvis dyslexi har rätt att få låna e-böcker och ljudböcker men även elever som av andra skäl har svårt att läsa. ”Även läströtta elever kan få nedladdningstillstånd”, berättar B2.

¹⁰⁵ Mackey, 2007, s. 99.

¹⁰⁶ Mackey, 2007, s. 16.

Enligt 2 undersökningar som har gjorts har alla barn i Sverige mellan 12–15 år tillgång till en mobiltelefon och använder den dagligen.¹⁰⁷ Möjligtvis kan en idé vara att låta elever få fler texter i skolan som är skrivna just för att passa en mobiltelefon. Molloy menar att i stället för att fördöma nya medieformer och klamra sig fast vid traditionella textbegrepp bör skolan bejaka elevernas olika literacies och funktionalisera undervisningen.¹⁰⁸ Det innebär att undervisningen bör utgå från de kunskaper – både om sin inre värld och den yttre – som eleverna förvärvar genom att uttrycka sina literacies, både hemma och i skolan.¹⁰⁹ Genom att visa för eleverna att ett vidgat textbegrepp kan rymma olika sorters literacies och att det finns fler sätt att läsa skönlitteratur än det traditionella, är det möjligt att öka intresset för läsning.¹¹⁰

B3 berättar att Lunds kommun (som enda kommun i Sverige) har börjat låna ut sms-noveller på sina bibliotek och att litteraturfestivalen Litteralund detta år (2017) anordnade en tävling för ungdomar mellan 15–18 år som gick ut på att skriva en sms-novell.¹¹¹ Möjligtvis behövs fler sådana satsningar för att möta barn och ungdomar i deras världar (literacies). Ett annat sätt att möta barn och ungdomar som ofta använder digitala medier och är vana vid snabba flöden av information kan vara att spela in boktips. B3 förklarar att vissa bibliotekarier redan använder sig av sådana strategier för att nå ut till fler och att det handlar om korta klipp som snabbt kan fånga den som tittar på dem.

Att vara flytande i förståelsen av spel, eller film, kräver övning och repetition precis som läsning gör. En text kräver att man har kunskap om ordens betydelser, grammatik med mera, precis som filmen kräver att man kan tolka skådespelarnas uttryck, dialog och så vidare, liksom spelet kräver att man kan manövrera ens digitala alter ego i spelvärlden med hjälp av musen, tangentbordet eller kontrollen. Oavsett medium måste den fiktiva världen alltså vara lättillgänglig för att den ska framstå som omedelbart medierad. Man måste kunna bearbeta dess information automatiskt för att skapa sig ett meningsfullt sammanhang; den som måste kämpa för att förstå varje enskilt ord kommer ha väldigt svårt att förstå helheten av en berättelse.¹¹² Bara för att ett spel är ett spel betyder det inte att det är roligt; det måste vara något som tilltalar en och samtidigt vara tillräckligt okomplicerat för att man ska vilja spela det på

¹⁰⁷ Ulla Carlsson (red.), *Barn och ungas medieanvändning i nätverkssamhället*, Nordicom, Göteborg, 2012, s. 67; Davidsson och Findahl, 2016, s. 29.

¹⁰⁸ Molloy, 2007, s. 150.

¹⁰⁹ Molloy, 2007, s. 150.

¹¹⁰ Molloy, 2007, s. 160ff.

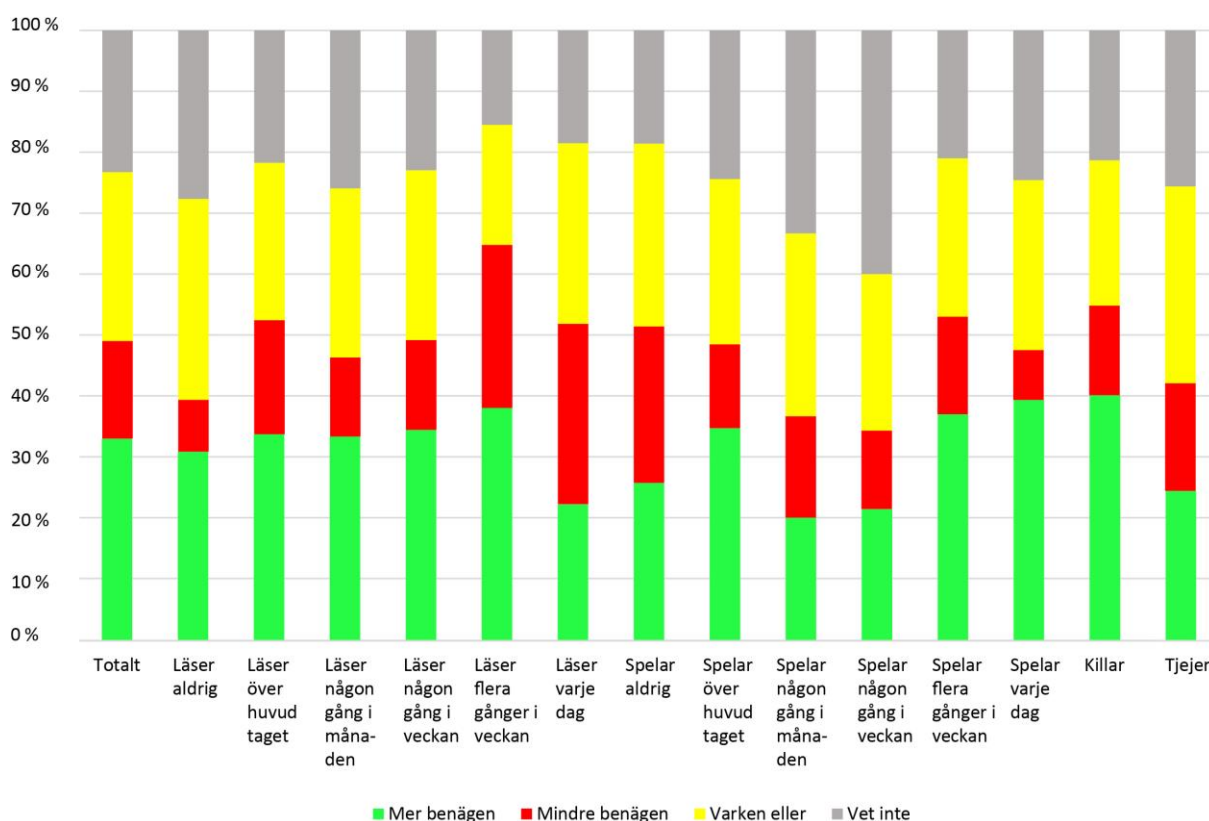
¹¹¹ Se <http://www.litteralund.se/offentligt-program/skrivartavling/> för mer information om tävlingen.

¹¹² Mackey, 2007, s. 88ff.

sin fritid.¹¹³ Kontroll, mus och tangentbord kan vara inkräktande på omedelbarheten i spelupplevelsen, beroende på hur utvecklad din literacy för spel är.¹¹⁴

På samma sätt behöver en bok automatiskt inte vara tråkig bara för att det är en bok. På frågan om respondenterna skulle vara mer eller mindre benägna att läsa en bok om den var mer interaktiv som ett spel, har dubbelt så många svarat att de skulle vara mer benägna jämfört med de som skulle vara mindre benägna. En tredjedel av de elever som aldrig läser böcker skulle vara intresserade av att läsa interaktiva böcker, cyberböcker.¹¹⁵ Som diagrammet nedan visar skulle endast ett fåtal av de som aldrig läser bli mindre intresserade av att läsa.

Benägenhet att vilja läsa böcker om de var interaktiva



Figur 5.4.1

Totalt är det 119 respondenter som skulle bli mer intresserade av att läsa om böcker vore mer interaktiva och spellika och 58 som skulle bli mindre intresserade. Det är tydligt att ju mer eleven redan läser desto mindre benägen vore hen att läsa en cyberbok. Hur ofta eleven spelar dataspel är också kopplat till ett potentiellt intresse för interaktiv läsning. Det är 29 elever i

¹¹³ Mackey, 2007, s. 89.

¹¹⁴ Bolter och Grusin, 1999, s. 29; Mackey, 2007, s. 87.

¹¹⁵ Av cybernetik (läran om styrsystem, ”av grekiska *kybernē'tēs* ’styrman’, ’ledare’) och bok. En hypertextuell bok med icke-linjär berättelse, med eller utan hypermediella inslag.

undersökningen av de 94 som aldrig läser som skulle kunna hitta en väg in i läsning genom interaktiva böcker, cyberböcker, och potentiellt 26 till som svarat att de inte vet om sådana böcker skulle intressera dem eller inte. Det faktum att 31 % av de respondenter som aldrig läser, har svarat att de skulle vara mer intresserade av läsning om böcker var mer som spel tyder på att det – åtminstone i denna grupp – är möjligt att använda barnens egna världar för att främja läsningen. Om de 29 som svarade att de skulle vara mer benägna att läsa böcker om de var mer interaktiva räknas bort från dem som aldrig läser återstår 65 stycken. Vilka vägar in i läsningen skulle de kunna ta? Endast 4 av dem har svarat att ingenting skulle kunna få dem mer intresserade av att läsa. Övriga 61 respondenter skulle gå att motivera till ökad läsning om de fick möjlighet att hitta en bok som intresserar dem och tillägna sig den på sina villkor. Till exempel kan 19 av dem tänka sig att lyssna på ljudböcker.

I detta avsnitt har det framkommit att ju mer sällan respondenten läser desto mer benägen verkar hen vara att läsa interaktiva böcker. Detta beror troligtvis på att de som läser mycket redan vet vad de gillar och har utvecklat förmågan att kunna hitta nästa bok att läsa. De som läser sällan eller aldrig har inte lärt sig den förmågan och därför läser de heller inte lika mycket. Inte för att de är helt emot läsning i sig – det visar svaren att de flesta inte är – utan för att de inte har hittat böcker som passar dem. Detta pekar på hur viktigt det är att lära sig hitta rätt böcker som både är personligt tilltalande och lätta att ta till sig. Dessa resultat visar vikten av att bejaka de literacies som barn befinner sig i och möta dem i deras digitala världar.

6 Avslutande diskussion

Det finns inte bara ett enkelt svar på en så komplex fråga som varför barn inte läser lika mycket skönlitteratur på sin fritid längre som de gjorde förut. Det går inte att generalisera alla Sveriges högstadieläver utifrån materialet i föreliggande uppsats, men det går att säga något om denna population och det går även att anta att slutsatserna kan gälla fler än bara eleverna från de 4 skolor som deltog i enkätundersökningen.

Det framkommer att barn ägnar en stor del av sitt liv åt att använda digitala medier. Mycket större än läsning. Denna användning behöver emellertid inte per automatik vara av ondo; det syns exempelvis ett samband mellan spelande av mycket dataspel och frekvent läsning. Möjliga teorier har lagts fram och det verkar rimligt att barn som tar del av många berättelser via ett medium har lättare att fortsättningsvis ta till sig berättelser även i andra medier. I detta fall rinner användandet av dataspel över på läsningen, vilket naturligtvis är av godo.

Undersökningen har klargjort ett antal hinder för att barn ska läsa. Dessa är: många har svårt hitta nästa bok att läsa; skolans fokus på provresultat och efferent läsning kan ligga till nackdel för läslusten; ökade krav och stress; socioekonomiska förutsättningar spelar en betydande roll för huruvida barn blir läsare; ”digital natives” literacies utnyttjas inte tillräckligt i läsundervisningen eller i skönlitteraturen. Dessa faktorer ökar sannolikheten för att en skönlitterär bok kommer att uppfattas som hypermedierad av en stor grupp barn som inte behärskar den literacy som krävs för att läsningen ska bli transparent och omedelbart medierad.

Det har visat sig att läsande förebilder spelar en viktig roll i att motivera barn till ökad läslust. I undersökningen syns tydliga skillnader mellan hur ofta barn med läsande respektive inte läsande föräldrar eller släktingar läser. Det är lättare för barn som har med sig läsningen hemifrån att hitta en bok att läsa än för barn som inte har det. För att kunna överbrygga sådana sociala klyftor bör skolan försöka bli ännu bättre på att vara en miljö där nöjesläsning stimuleras. Nöjesläsning kan främjas på olika sätt, till exempel högläsning eller att eleverna får samtala med varandra om sina läsupplevelser. Det är också viktigt att vuxna på skolan visar att de läser och att de tycker det är roligt att läsa.

Resultaten tyder på att det är viktigt att hjälpa barn hitta rätt texter, med en väl avvägd balans mellan intresseväckande och lättillgängligt innehåll. Svaren visar att även de som aldrig brukar läsa böcker ändå skulle vara intresserade av att göra det om de hade handlat om något som intresserar dem.

Det finns mycket som tyder på att många barn som växer upp i dag upplever digitala medier som mer transparenta än tryckta böcker. Dagens e-böcker är oftast kopior av sina fysiska motsvarigheter, fast på en digital skärm. Barn som känner sig främmande i en tryckt bok kommer sannolikt att göra det i en vanlig e-bok också. Många av barnen som deltog i enkätundersökningen svarar att de skulle bli mer intresserade av att läsa skönlitteratur om böcker var interaktiva. Jag tror att de digitala böckerna behöver nå sin fulla potential för att kunna tilltala dagens barn och unga som är vana vid spel och interaktivitet. För att intressera barn och unga som inte läser böcker för skönlitteratur finns stor potential i föreningen mellan skönlitteratur och digitala världar. Från bok till cyberbok. Oavsett vad man tycker om det är det ett faktum att skolan och förlagen måste gå de barn som inte läser till mötes, annars riskerar de barnen att gå förlorade som läsare.

Källförteckning

Trycka källor

- Bolter, Jay David, *Writing space: the computer, hypertext, and the history of writing*, Erlbaum, Hillsdale N.J., 1991.
- Bolter, Jay David och Grusin, Richard, *Remediation: understanding new media*, MIT Press, Cambridge, Mass., 1999.
- Carlsson, Ulla (red.), *Barn och ungas medieanvändning i nätverkssamhället*, Nordicom, Göteborg, 2012.
- Gallagher, Kelly, *Readicide: how schools are killing reading and what you can do about it*, Stenhouse Publishers, Portland, Me., 2009.
- Davidsson, Pamela och Findahl, Olle, *Svenskarna och internet 2016: undersökning om svenskarnas internetvanor*, 1. uppl., IIS, Internetstiftelsen i Sverige, Stockholm, 2016.
- Eriksson, Viktor, "Netflix testar teknik där du får välja hur det går i berättelsen", *M3*, 7 mars 2017, <http://m3.idg.se/2.1022/1.677427/netflix-testar-teknik-dar-du-far-valja-hur-det-gar-i-berattelsen>, hämtad 2017-03-18.
- Justesen, Lise och Mik-Meyer, Nanna, *Kvalitativa metoder: från vetenskapsteori till praktik*, 1. uppl., Studentlitteratur, Lund, 2011.
- Kajser, Lars och Öhlander, Magnus (red.), *Etnologiskt fältarbete*, 2., [omarb. och utök.] uppl., Studentlitteratur, Lund, 2011.
- Kvale, Steinar och Brinkmann, Svend, *Den kvalitativa forskningsintervjun*, 3. [rev.] uppl., Studentlitteratur, Lund, 2014.
- Kylén, Jan-Axel, *Att få svar: intervju, enkät, observation*, 1. uppl., Bonnier utbildning, Stockholm, 2004.
- Lundberg, Rebecca, "Klicklitt – den nya datagenererade litteraturen", *SVT*, publicerad 2017-03-30, <https://www.svt.se/kultur/bok/klicklitt-den-datagenererade-litteraturen>, hämtad 2017-04-19.
- Mackey, Margaret, "Children reading and interpreting stories in print, film and computer games", i Janet Evans (red.), *Literacy moves on: using popular culture, new technologies and critical literacy in the primary classroom*, David Fulton, London, 2004.
- Mackey, Margaret, "Finding the Next Book to Read in a Universe of Bestsellers, Blockbusters, and SpinOffs", *Academic Quarter (Akademisk Kvarter): The Academic Journal for Research from the Humanities*, vol. 7, 2013.

- Mackey, Margaret, *Literacies across media*, 2nd ed., London, Routledge, 2007.
- Mackey, Margaret, *Narrative pleasures in young adult novels, films, and video games*, Palgrave Macmillan, Houndmills, Basingstoke, Hampshire, 2011.
- Molloy, Gunilla, *Att läsa skönlitteratur med tonåringar*, Studentlitteratur, Lund, 2003.
- Molloy, Gunilla, *När pojkar läser och skriver*, 1. uppl., Studentlitteratur, Lund, 2007.
- Nordicom-Sveriges mediebarometer. 2014*, Nordicom, Göteborg, 2015.
- Ong, Walter J., *Orality and literacy: the technologizing of the word*, Routledge, London, 2002.
- Persson, Magnus (red.), *Populärkulturen och skolan*, Studentlitteratur, Lund, 2000.
- Persson, Magnus, *Varför läsa litteratur?: om litteraturundervisningen efter den kulturella vändningen*, 1. uppl., Studentlitteratur, Lund, 2007.
- Patton, Michael Quinn, *Qualitative research och evaluation methods*, 3. ed., SAGE, London, 2002.

Otryckta källor

- Eriksson, Seija, ”Vässa argumenten för litteraturläsning”, *Skolverket*,
<http://www.skolverket.se/skolutveckling/forskning/amnen-omraden/it-i-skolan/undervisning/litteraturlasning-1.141291>, 20 okt. 2010, hämtad 2016-12-16.
- Forskningsetiska principer inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning*, Vetenskapsrådet, Stockholm, 2002,
http://www.gu.se/digitalAssets/1268/1268494_forskningsetiska_principer_2002.pdf, hämtad 2017-08-31.
- ”Learn about Marc”, *Marc Prensky*, <http://marcprensky.com/about-marc/>, hämtad 2016-12-10.
- Lozic, Vanja, ”Strukturella orsaker till sjunkande skolresultat”, *Skolverket*, 2016-02-12,
<https://www.skolverket.se/skolutveckling/forskning/ledarskap-organisation/strukturella-faktorer/strukturella-orsaker-till-sjunkande-skolresultat-1.189964>, hämtad 2017-08-31.
- Läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet 2011: reviderad 2016*, 3., kompletterade uppl., Skolverket, Stockholm, 2016,
<http://www.skolverket.se/publikationer?id=2575>, hämtad 2016-12-10.
- Med läsning som mål*, Kulturrådet, 2015,
http://www.kulturradet.se/Documents/publikationer/2015/med_lasning_som_mal.pdf, hämtad 2017-08-31.

PISA 2015: 15-åringars kunskaper i naturvetenskap, läsförståelse och matematik, Skolverket, Stockholm, 2016, <http://www.skolverket.se/publikationer?id=3725>, hämtad 2016-12-08.

Powell-Brown, Ann, "Why Can't I Just See the Movie?", *Intervention in School and Clinic* Vol 42, Issue 2, s. 84-90, publicerad 2016-07-26, doi: 10.1177/10534512060420020701, hämtad 2017-08-31.

Prensky, Marc, "Digital Natives, Digital Immigrants Part 1", *On the Horizon*, vol. 9, no. 5, MCB University Press, oktober 2001, <http://www.marcprensky.com/writing/Prensky%20-%20Digital%20Natives,%20Digital%20Immigrants%20-%20Part1.pdf>, hämtad 2016-12-10.

"Välja Skola: öppen skolinformation", *Skolverket*, <http://valjaskola.se>, hämtad 2017-08-31.

Bilagor

Intervjuguiden

Frågor om verksamheten

- Kan du berätta för mig om hur ni jobbar med läsfrämjande frågor på den här skolan?
 - Följer ni några specifika strategier för att motivera barn att vilja läsa litteratur på sin fritid?

Frågor om inköp

- Vilka böcker köps in som skoluppsättningar?
- Tar man hänsyn till de som läser minst?
- Vilka kriterier har man för de böcker man köper in till skolan och som man vill att alla ska ta till sig?

Allmänna frågor om barns läsning och läsfrämjande arbete

- Hur länge har du varit verksam som skolbibliotekarie/högstadielärare?
 - Hur tycker du att läsförståelsen och läslusten har förändrats under de år som du har varit yrkesverksam?
- Vad tror du ligger till hinder för högstadieelevers fritidsläsning?
 - Vad tror du är den största anledningen till att så många barn och ungdomar inte läser på sin fritid?
 - Tror du att det att barn har egna datorer i skolan är positivt eller negativt för läslusten och läsförståelsen? Erbjuder det något hinder eller möjlighet, tror du?
- Tror du att digitala världar såsom dataspel, filmer, serier, Youtube osv kan erbjuda möjligheter för fritidsläsning?
- Tror du att barn som växer upp med den digitala tekniken är så vana vid fragmentarisk läsning (t.ex. via chatt, spel) att de har svårt att ta till sig en längre text p.g.a. det?
- Tror du att barn som inte läser skulle vara mer benägna att läsa om de inte kände sig så alienerade av bokens långa format utan i stället kunde hoppa runt i texten, navigera fritt och interagera med den såsom de är vana vid med datorn och mobilen?
 - D.v.s. är problemet att barn inte känner igen sig i böckernas värld?
 - Behöver boken anpassas till dagens digitala samhälle tror du eller bör man låta den vara som den är?
- Tror du att barn i högstadieåldern ser boken som något tråkigt och omodernt?

- I en tidigare enkät fann jag att många barn svarade att de inte läser p.g.a. att de inte hittar någonting som intresserar dem
 - Varför tror du att det är så?
- Hur tror du att man får någon att vilja läsa skönlitteratur hemma som säger ”jag sitter hellre och spelar dataspel” t.ex.? Vad hade du sagt till den personen?
- Varför tror du att det är så svårt för många att hitta en bok som passar dem?
- Varför tror du att många slutar läsa när de kommer upp i högstadiet? Varför slutar den s.k. bokslukaråldern vid 12 år?
- Tror du att barnboksförlag kan göra något för att få barn att börja läsa? Tror du att de kan jobba på ett visst sätt i sin utgivning? Har de något ansvar tycker du när det gäller barns läsning?
- Tror du att socioekonomiska förhållanden spelar in i barns läslust och läsförståelse?
 - Tror du det är viktigt att barn har någon vuxen förebild som läser?

Enkäten

Biologiskt kön

- Kille
- Tjej

Årskurs

- 7
- 8
- 9

Skola

Modersmål

- Svenska
- Annat

Fråga 1 Vad gör du helst på din fritid?

- Spelar spel

- Ser på film/serier
- Umgås med kompisar
- Surfar på internet
- Är inne på sociala medier (t.ex. Snapchat, Facebook, Instagram osv.)
- Läser böcker
- Vet inte
- Övrigt:

Fråga 2 Brukar du göra något av följande

- Kryssa i de saker som du brukar göra. Du kan välja flera alternativ om du vill
- Vara inne på sociala medier (t.ex. Snapchat, Instagram o.s.v.)
- Kolla på klipp på Youtube
- Kolla på tvserier
- (t.ex. på Netflix, HBO o.s.v.)
- Spela spel (t.ex. tvspel, datorspel, mobilspel o.s.v.)
- Kolla på film
- Läsa böcker för nöjes skull
- Träna något på fritiden (t.ex. någon sport, instrument, sång, dans o.s.v.)
- Inget av alternativen

Fråga 3 (frivillig) Vad gör du allra helst på din fritid?

Om du inte kommer på något att skriva kan du bara klicka vidare till nästa fråga

Fråga 4 Är det viktigt för dig att berätta och dela med dig av ditt liv till andra? T.ex. på sociala medier såsom Snapchat, Instagram o.s.v.

- Ja
- Nej
- Vet inte

Fråga 5 Vad tycker du om läsning?

- Coolt
- Töntigt
- Viktigt att kunna för att det ska gå bra för mig i framtiden
- Onödigt
- Kul
- Tråkigt
- Vet inte
- Tycker ingenting om det
- Övrigt:

Fråga 6 Hur mycket tid uppskattar du att du lägger på att läsa böcker på din fritid?

- Alla böcker som inte är skolböcker, alltså läsning för nöjes skull
- Jag läser aldrig böcker på min fritid
- Någon gång i månaden
- Någon gång i veckan
- Flera gånger i veckan
- Varje dag

Fråga 7 (för dem som svarade att de läser) Hur brukar du hitta böcker som du läser på fritiden?

Välj det alternativ som brukar vara det vanligaste sättet för dig att hitta böcker

- Skolbiblioteket
- Stadsbiblioteket
- Bokhandel
- Tips från kompisar
- Tips från lärare
- Via internet
- Vet inte
- Övrigt:

Följdfråga (för dem som svarade att de brukar hitta böcker via internet) **Var på internet?**

- Bloggar
- Communities (t.ex. olika forum o.s.v.)
- Internetbokhandel
- Sociala medier (t.ex. Snapchat, Instagram o.s.v.)
- Vet inte
- Google
- Övrigt:

Fråga 8 (för dem som svarade att de läser) **Hur brukar du läsa?**

- Vanliga, tryckta böcker
- Mobilen
- Surfplatta eller läsplatta

- Datorn
- Jag brukar mest lyssna på ljudböcker

Fråga 9 (för dem som svarade att de läser) **Vad brukar du mest gå efter när du väljer en bok?**

- Jag kollar på framsidan
- Jag läser baksidestexten
- Genre
- Författare
- Tips från andra
- Förlag
- Vet inte
- Övrigt:

Fråga 7 (för dem som svarade att de aldrig läser) **Varför läser du aldrig böcker på din fritid?**

Du kan kryssa i flera alternativ om du vill

- Det är tråkigt
- Det är jobbigt
- Jag hittar aldrig några roliga böcker som passar mig
- Jag ser ingen mening med det
- Har inte tid
- Övrigt:

Fråga 8 (för dem som svarade att de aldrig läser) **Om du skulle läsa en bok, hur skulle du vilja läsa den?**

- Som en vanlig, tryckt bok
- På mobilen
- På surfplatta eller läsplatta
- På datorn
- Lyssna på den som ljudbok
- Jag vill inte läsa någon bok alls

Fråga 9 (för dem som svarade att de aldrig läser) **Brukade du läsa mer förut?**

- Ja
- Nej
- Vet inte

Följdfråga (frivillig) (för dem som svarade att de brukade läsa mer förut) **Vad fick dig att sluta läsa?**

Om du inte kommer på något att skriva kan du bara klicka vidare till nästa fråga

Fråga 10 Hur ofta besöker du frivilligt skolbiblioteket?

- Aldrig (om jag inte måste)
- Någon gång i månaden
- Någon gång i veckan
- Flera gånger i veckan
- Varje dag

Fråga 11 Hur mycket tid uppskattar du att du lägger på att spela spel på din fritid?

T.ex. datorspel, tvspel, mobilspel, spel på platta osv.

- Jag spelar aldrig spel på min fritid

- Någon gång i månaden
- Någon gång i veckan
- Flera gånger i veckan
- Varje dag

Följdfråga (för dem som svarade att de spelar) **Hur brukar du spela spel?**

Du kan kryssa i flera alternativ om du vill

- På konsol (t.ex. Xbox One, Playstation 4, Wii U, Switch o.s.v.)
- På datorn
- På mobilen
- På surfplatta
- På bärbara konsoler (t.ex. 3DS)
- Övrigt:

Fråga 12 Om böcker var mer som spel, där du själv fick välja hur berättelsen ska gå framåt och vad huvudpersonen ska göra, skulle du vara mer eller mindre intresserad av att läsa då?

- Mer
- Mindre
- Varken mer eller mindre
- Vet inte

Fråga 13 Är det viktigt för dig att kunna påverka hur en berättelse ska fortsätta?

- Ja, jag vill kunna välja vad som ska hända i en berättelse
- Nej, jag vill ta del av en färdig berättelse

- Vet inte

Fråga 14 Har du någon vuxen i din närhet som brukar läsa böcker?

T.ex. föräldrar, äldre syskon o.s.v.

- Ja
- Nej
- Vet inte

Följdfråga (för dem som svarade att de har en vuxen i sin närhet som brukar läsa böcker)

Vem?

Markera alla som gäller.

- Mamma
- Pappa
- Äldre syskon
- Övrigt:

Fråga 15 (Frivillig) Vad skulle kunna få dig att vilja läsa mer på din fritid? Vad skulle du allra helst vilja läsa för typ av böcker?

Den är frivillig att svara på. Kommer du inte på något att skriva är det bara att trycka på Skicka